

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Andrea Ahlberg

Statsansvar orsakat av tredje part

En analys av Greepeaces aktioner mot
Atlantic Osprey hösten 2007

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Lars-Göran Malmberg

Folkrätt & Havsrätt

VT 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställningar	8
1.2 Avgränsningar	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Disposition	10
1.5 Terminologi och allmänna anmärkningar	10
2 FOLKRÄTTENS KÄLLOR	12
2.1 Sedvanerätt	12
2.2 Traktaträtt	13
3 HAVSRÄTTENS UTVECKLING	14
3.1 Historisk bakgrund	14
3.2 Genèvekonventionerna	15
3.3 FN:s havsrättskonvention	16
4 INRE VATTEN OCH TERRITORIALHAV	18
4.1 Inre vatten	18
4.2 Territorialhavet	19
4.3 Rätten till oskadlig genomfart	20
4.3.1 Genomfart	20
4.3.2 Oskadlig	20
4.3.3 Kuststatens rättigheter och skyldigheter	22
5 SVENSKA STÄLLNINGSTAGANDE TILL MARITIMA ZONER	24
5.1 Historiskt bruk	24
5.2 Svensk lagstiftning	25

6	STATSANSVARSREGLERNA	27
6.1	Inledning	27
6.2	Diplomatiskt skydd	28
6.2.1	Medborgarskap	29
6.2.2	Inkorporeringsort	29
6.2.3	Uttömandet av inhemska rättsmedel	29
6.3	Vad konstituerar statsansvar	30
6.4	Hämförbarhetsreglerna	31
6.4.1	Handlingar utförda av statens organ	32
6.4.2	Handlingar som lagts ut på entreprenad	32
6.4.3	Förfogande över annan stats organ	32
6.4.4	Handlingar som kontrollerats av staten	33
6.4.5	Handlingar utförda på grund av statens försummelse att agera	34
6.4.6	Handlingar utförda av rebellgrupper	34
6.4.7	Handlingar som erkänns och accepteras som statens egna	35
6.5	Ansvarfrihetsgrunder	36
6.5.1	Samtycke	36
6.5.2	Självförsvar	36
6.5.3	Kontraåtgärder	36
6.5.4	Force majeure	37
6.5.5	Nöd	37
6.5.6	Nödvändighet	38
6.6	Att göra statsansvar gällande	38
6.7	Konsekvensen av brott mot statsansvarsreglerna	39
6.7.1	Upphörande	39
6.7.2	Gottgörelse	39
6.7.2.1	Restitution	40
6.7.2.2	Kompensation	40
6.7.2.3	Upprättelse	41
7	NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS	42
7.1	Inledning	42
7.2	Rättskapacitet	42
7.3	Greenpeace	44
7.3.1	Civil olydnad	44
7.3.2	Svensk praxis	45
8	ANALYS	47
8.1	Hur påverkas de svenska åtagandena i förhållande till HK av Greenpeaces aktioner?	47
8.1.1	Första delaktionen	47
8.1.2	Andra delaktionen	48
8.1.2.1	Rekvisit 1	49

8.1.2.2	Rekvisit 2	49
8.1.2.3	Rekvisit 3	51
8.2	Vilka eventuella konsekvenser för Sveriges del uppstår om Greenpeaces aktioner medför att HK:s regler kränks?	51
8.3	Kan Sverige hålla Greenpeace ansvarig enligt internationella regler?	52
8.4	Avslutande kommentarer	53
BILAGA A		55
BILAGA B		69
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		74
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		78

Summary

During autumn 2007 Greenpeace performed a campaign against the British ship *Atlantic Osprey*. The first part of the campaign took place in Swedish internal water, the second at Swedish territorial sea and the third at Swedish Exclusive Economic Zone. The campaign obstructed the ship to navigate in a continuous and expeditious manner.

In accordance with the United Nations Convention on the Law of the Sea, the principal rule is that the coastal state enjoys full sovereignty on the territorial sea. This means that there does not exist a general right for foreign ships to pass the area. Hence, there does not exist a right to innocent passage similar to the one on the territorial sea. The right to innocent passage on the territorial sea is presumed if the passage is continuous and expeditious. This should be understood as a prohibition against stopping, anchoring or trawling unless this is considered being part of the regular navigation. The coastal state is obligated not to hinder the innocent passage. Additional duties include notifying ships of possible dangers in the area or of the rules and regulations of the coastal state.

The rules of State responsibility aims at regulate questions of responsibility among states. An act or omission by a state that violates an international obligation activates the rules of State responsibility. *Draft Articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts (2001)* regulates when an act or omission is attributable to a state, circumstance that preclude wrongfulness, who can invoke State responsibility and what reparation the injured state may expect.

Although the consequences of the first part of Greenpeace's campaign on internal water delayed and hindered the navigation of the ship, Sweden did not commit a breach of international law since there is no right to innocent passage for foreign ships on internal water. On territorial sea, on the other hand, there exists a general right to innocent passage. As in the aforementioned case, Greenpeace's actions against the ship on the territorial sea interrupted and delayed its navigation. However, the difference between the two cases is that Sweden in the second case commits an omission when it does not fulfil its obligation under the law of the sea convention concerning the right to innocent passage and continuous and expeditious navigation. The consequences of the omission are that the flag state has the possibility to invoke state responsibility with claim of reparation. The right to invoke state responsibility only occurs if the shipping company has first exhausted local remedies. In the case at hand, the shipping company chose not to bring the case before the courts. If the flag state had had the possibility to invoke state responsibility, Sweden had been forced to pay compensation or in some other way give reparation. Even though the flag state, judicially speaking, would have the right to invoke state responsibility it is not likely that it, in practise, would make use of this right.

Another question that arises in the discussion concerning state responsibility is the question whether Sweden may invoke responsibility upon Greenpeace in the case of a breach of a regulation under international law. The answer must be considered to be negative. Internationally non-governmental organisations have by tradition only the rights and obligations that states choose to lay upon them. Greenpeace uses the principle of civil disobedience. This means that its activists are responsible for their own actions that are committed during the campaigns. Greenpeace, as an organisation, can not be held responsible in accordance with Swedish law. Activists that take part in campaigns can be held responsible for their own actions under domestic law. But since individuals generally never are acknowledged as subject under international law they can not be held responsible for breaches of international regulations.

Sammanfattning

Hösten 2007 genomförde Greenpeace tre protestaktioner mot det brittiskflaggade fartyget *Atlantic Osprey*. Aktionerna genomfördes på svenskt inre vatten, svenskt territorialhav och svensk exklusiv ekonomisk zon. Aktionerna medförde att fartyget försenades och hindrades i sin navigering.

Enligt Förenta Nationernas havsrättskonvention har kuststaten, som huvudregel, full suveränitet på inre vatten. Detta innebär att det inte finns någon generell rätt för utländska fartyg att passera området. I och med detta föreligger det ingen rätt till oskadlig genomfart liknande den som existerar på territorialhavet. Rätten till oskadlig genomfart på territorialhavet presumeras föreligga om genomfarten är ”oavbruten” och ”skyndsam”. Detta ska förstås som att fartyg är förbjudna att stanna och ankra eller tråla på annan stats territorialhav om detta inte är en del av fartygets normala navigation. Kuststaten är skyldig att inte hindra oskadlig genomfart. Andra skyldigheter är att informera och eventuella faror på området och om kuststatens lagar och förordningar.

Statsansvarsreglerna är ett internationellt regelsystem som syftar till att reglera ansvarsfrågor mellan världens stater. Om en stat genom handling eller underlåtenhet kränker en internationell förpliktelse blir konsekvensen att statsansvarsreglerna aktualiseras. *Draft Articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts (2001)* reglerar när en händelse eller underlåtenhet är hänförlig till en stat, vilka ansvarfrihetsgrunder som accepteras, vem som kan påkalla statsansvar och vilka skyldigheter den kränkande staten har att utge gottgörelse.

Även om Greenpeaces aktion på svenskt inre vatten medför att fartyget hindras och försenas så gör sig Sverige inte skyldig till en kränkning av folkrätten eftersom det inte föreligger en rätt för utländska fartyg att navigera på området. Vad avser territorialhavet finns det en generell rätt att oskadligt passera området. Greenpeaces andra aktion medför, precis som i den första, att fartygets navigering avbryts och försenas. Skillnaden är dock att Sverige i detta fall gör sig skyldig till en kränkning av havsrättskonventionen eftersom man underlåter att tillse att fartyget oavbrutet och skyndsamt kan passera. Konsekvensen blir att flaggstaten har möjlighet att påkalla statsansvar med krav på kompensation under förutsättning att rederiet först vänt sig till nationella domstolar med samma krav men utan framgång. I förevarande fall valde rederiet dock att inte väcka talan. Hade flaggstaten haft möjlighet att påkalla statsansvar hade Sverige varit skyldig att utge skadestånd eller annan typ av gottgörelse. Även om flaggstaten rent juridiskt skulle ha en rätt att påkalla statsansvar är det emellertid inte troligt att flaggstaten i praktiken skulle välja att agera.

En annan fråga som uppkommer i samband med diskussionen om statsansvar är frågan om Sverige vid en kränkning av folkrätten skulle kunna hålla Greenpeace ansvarigt enligt internationella rättsregler. Svaret på frågan måste bli nekande. Internationella så kallade *non-governmental organisations* har allmänt endast de rättigheter och skyldigheter som stater väljer att ge dem. Vad avser Greenpeace så tillerkänner organisationen sig till principen om civil olydnad. Detta innebär att aktivisterna själva svarar för sina handlingar i samband med aktioner och liknande. Greenpeace som organisation kan inte hållas ansvarig i enlighet med de svenska regler vi har idag. Aktivisterna som genomför aktionerna kan hållas ansvarig i enlighet med nationell rätt men då individer i princip aldrig tillerkänns rättssubjektivitet inom folkrätten kan de inte hållas ansvariga för kränkningar av internationella rättsregler.

Till dem som alltid får mig att tro att jag kan försätta berg.

Förkortningar

ECOSOC	Economic and Social Council of the United Nations
EEZ	Exklusiv Ekonomisk Zon
FN	Förenta Nationerna
HK	Havsrättskonventionen
IAEA	Internationella Atomenergi organet
ICJ	International Court of Justice
IKFN	Förordning (1982:756) om försvarsmaktens ingripande vid kränkning av Sveriges territorium under fred och neutralitet, mm.
ILC	International Law Commission
IMO	International Maritime Organisation
NGO	Non-Governmental Organisation
SSI	Statens Strålskyddsinstitut

1 Inledning

På morgonen den 1 oktober 2007 försökte aktivister från Greenpeace med hjälp av gummibåtar och aktivister i vattnet hindra det brittiskflaggade fartyget *Atlantic Osprey* från att nå avfallsanläggningen Studsviks hamn öster om Nyköping.¹ Aktivisterna protesterade mot ett beslut från Statens strålskyddsinstitut, SSI, att tillåta export av 4.8 ton förbrukat kärnbränsle till den brittiska avfallsanläggningen Sellafield i Storbritannien.² Kärnbränslet, som härrörde från den 1970 nedlagda forskningsreaktorn R 1 på Stockholms Tekniska Högskola, exporterades i utbyte mot import av annat utländskt kärnavfall. Greenpeace som tidigare riktat hård kritik mot Sellafields säkerhet menade att exporten stred mot en 20 år gammal politisk princip om att Sverige inte ska upparbeta kärnavfall.³ Miljödepartementet menade dock att transporten var nödvändig och ett specialfall då Sverige saknade möjlighet att slutförvara använt kärnbränsle i sådan form.⁴

Aktionen, som genomfördes i den svenska skärgården på svenskt inre vatten, gick lugnt tillväga. Kustbevakning och polis som agerade tillsammans valde att tolka situationen som så kallad sjöräddning vilket innebar att aktivisterna plockades upp ur vattnet utan att någon greps.⁵ Fartyget kunde därefter med hjälp av lots fortsätta in i hamn.

Fyra dagar senare gensköts fartyget på sin väg mot Sellafield, på svenskt territorialhav väster om Bornholm, av ett femtontal nordiska och tyska aktivister varav tre bordade fartyget. De tre aktivisterna greps och fördes i land av Nationella insatsstyrkan där de släpptes. Dagen efter, på svensk ekonomisk zon, genomfördes ytterligare en aktion och fartyget bordades åter av tre aktivister. Händelsen föranledde fartyget att be svensk polis om hjälp. Fartyget återvände därför till svenskt territorialhav där aktivisterna greps.⁶

Beslutet att tillåta exporten till Sellafield fattades av Statens strålskyddsinstitut i enlighet med förordning (1998:400) om strategiska

¹ Pedersen, Lars, Kärnbränslefartyg väntar till havs, DN, <http://www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=698578>, 2008-03-29

² Pressmeddelande, Greenpeace protesterar mot Sellafield-transport från Studsvik – ”Exporten av kärnavfall strider mot svensk lag”, <http://www.greenpeace.org/sweden/press/pressmeddelanden/greenpeace-protesterar-mot-sel>, 2008-03-29

³ Nyhetsartikel, SVAFO exporterar kärnavfall till England – hemlighåller uppgifter om att restavfall inte ska tas tillbaka, <http://www.greenpeace.org/sweden/nyheter/svenskt-foeretag-exporterar-kaer-2>, 2008-03-29

⁴ Kärrman, Jens, Här dumpas kärnavfall – av regeringen, Aftonbladet, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article551572.ab>, 2008-05-10

⁵ Peter Samuelsson, Sjöövervakningsavdelningen, Kustbevakningen, mail 2008-04-22

⁶ Pressmeddelande, Greenpeace genskjuter Sellafield-transport, <http://www.greenpeace.org/sweden/press/pressmeddelanden/greenpeace-genskjuter-sellafie>, 2008-03-29, samt Peter Samuelsson, Sjöövervakningsavdelningen, Kustbevakningen, mail 2008-04-22

produkter⁷. Förordningen bygger på rådets förordning (EG) nr 3381/94⁸ från 1994 om upprättandet av en gemenskapsordning för kontroll av export av varor med dubbla användningsområden. Det normala transportsättet av sådant material är till sjöss i specialkonstruerade fartyg. Säkerheten kring sådana transporter är av största vikt. Transporter av radioaktivt material omfattas av ett omfattande internationellt och nationellt regelverk som ofta tagit sin form efter rekommendationer från Internationella atomenergiorganet (IAEA). Använt kärnbränsle och högaktivt kärnavfall placeras i specialbehållare av starkt material för att klara fall, högt tryck och brand.⁹

Oavsett vilken inställning man har till transporter av kärnbränsle till havs eller av själva exporten i sig så ger Greenpeaces agerande onekligen upphov till en rad folkrättsligt intressanta frågeställningar. Jag har i denna uppsats valt att titta närmare på tre av dem.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka huruvida en stat kan hållas ansvarig i enlighet med statsansvarsreglerna för kränkningar av internationell rätt orsakad av en *non-governmental organisation*. Vidare syftar uppsatsen till att vid en konstaterad kränkning av internationell rätt undersöka huruvida staten har en möjlighet att hålla organisationen ansvarig.

Uppsatsen är skriven utifrån kuststatens, i det här fallet Sveriges, perspektiv men syftet är att även generella slutsatser ska kunna dras ur det konkreta fallet. Utgångspunkten tas i FN:s havsrättskonvention från 1982 som hädanefter kommer att refereras till som HK. Som ett stöd till uppsatsens syfte kommer följande frågor att besvaras:

1. Hur påverkas de svenska åtagandena i förhållande till HK av Greenpeaces aktioner?
2. Vilka eventuella konsekvenser för Sveriges del uppstår om Greenpeaces aktioner medför att reglerna i HK kränks?
3. Kan Sverige hålla Greenpeace ansvarig enligt internationella regler?

1.2 Avgränsningar

Avgränsningar är ofta svåra att göra. Även med välformulerade frågeställningar tenderar uppsatsen att svälla i omfattning i takt med att man borrar djupare in i ämnet. De konkreta händelserna hösten 2007 har därför fått tjäna som en yttre ram för uppsatsen. Greenpeaceaktionerna rymmer emellertid en rad komplexa frågor vilket har inneburit att en avgränsning

⁷ Förordning (1998:400) om strategiska produkter

⁸ EGT nr L 367, 31.12.1994, s. 1 (Celex 394R3381)

⁹ Statens Strålskyddsinstitut, http://www.ssi.se/transporter/transp_karnbrans.html, 2008-05-10

inom ramen har varit nödvändig. Jag valde tidigt att koncentrera mig på Greenpeaces två första aktioner. Den tredje aktionen som skedde på svensk EEZ kommer således inte att behandlas i denna uppsats. Detta för med sig att kapitel 3 som är av mer övergripande karaktär och behandlar havsrättens historiska utveckling samt kapitel 5 som redogör för de svenska ställningstagandena till maritima avgränsningar fokuserar på inre vatten och territorialhav. Sund innefattas i begreppet inre vatten men då detta område traditionellt behandlats annorlunda än annat inre vatten har jag valt att i stort utelämna dessa regleringar. Som nämndes ovan är uppsatsen skriven utifrån ett kuststatsperspektiv. Detta medför att intressanta frågor om vilken rätt flaggstaten har att agera gentemot Sverige och Greenpeace utelämnats. Uppsatsen är skriven med syfte att klarlägga förhållandena utifrån internationell rätt. Följaktligen berörs endast nationella rättsregler flyktigt. Slutligen bör nämnas att jag i kapitel 7 valt att endast titta närmare på *non-governmental organisations* och dess rättskapacitet. Övriga internationella organisationer har i stort utelämnats i denna uppsats.

1.3 Metod och material

Som nämndes ovan har utgångspunkten för denna uppsats tagits i två av de aktioner som Greenpeace genomförde mot *Atlantic Osprey* hösten 2007. Händelsen fungerar som bakgrund och sätter i stort ramarna för uppsatsen men det rör sig inte om en ren fallstudie. Metoden jag har arbetat utifrån har varit gängse rättsdogmatisk. De första sju kapitlen är deskriptiva medan det åttonde är analytiskt. Intention är att utifrån förevarande fall utreda rättsläget och dra generella slutsatser.

Materialet består huvudsakligen av svensk och utländsk litteratur. Internet har varit till stor hjälp vid sökandet efter information. Detta har varit speciellt tydligt när det har kommit till att söka fakta om Greenpeace och om aktionerna i höstas. Emellertid bör man använda källor som har ett egenintresse i frågan med viss försiktighet. Förutom att använda mig av Greenpeaces hemsida har jag därför också varit i kontakt med polis och kustbevakning som var inblandade i aktionerna. Då flera myndigheter agerade tillsammans saknas det offentliga dokument över händelsen. Lösningen blev istället att via mail ställa frågor till Peter Samuelsson på kustbevakningens Sjöövervakningsavdelning. Jag är mycket tacksam för den hjälp han gav mig.

Litteraturen jag använt tar sitt avstamp i de kursböcker jag kommit i kontakt med under mina fördjupningskurser. Jag tänker främst på Churcill & Lowes *The Law of the Sea* samt Shaws *International Law*. I kapitel sex har jag i stor utsträckning använt mig av kommentaren till *ILC Draft Articles on State Responsibility* som visade sig vara mycket användbar. Då texten i stort sett kodifierar redan existerande sedvanerätt har jag inte upplevt det som ett problem att använda äldre litteratur.

1.4 Disposition

Uppsatsen spänner över åtta kapitel varav de sju första är av deskriptiv karaktär. Analysen återfinns i det åttonde kapitlet. Uppsatsen inleds med ett översiktligt kapitel om folkrättens källor. Detta syftar till att kort återge folkrättens komplexa normsystem. Havsrättens utveckling har skett över flera hundra år. Med syfte att underbygga redogörelsen för inre vatten och territorialhav i kapitel 4 föregås kapitlet av en historisk bakgrund i kapitel 3. Kapitel 5 redogör vidare för de svenska ställningstagandena vad avser maritima avgränsningar. I kapitel 6 kommer vi i kontakt med statsansvarsreglerna medan sjunde kapitlet berör *NGO*:s i allmänhet och Greenpeace i synnerhet. Åttonde kapitlet avslutas med en analys med utgångspunkt tagen i de tidigare uppställda frågeställningarna.

1.5 Terminologi och allmänna anmärkningar

Som juriststudent med inriktning på folkrätt upptäcker man snabbt att svenska inte är det stora internationella språket på området. I princip all litteratur, med undantag för de exemplen som återfinns i källförteckningen, är författad på engelska vilket är naturligt då folkrätten agerar på en internationell arena. Detsamma gäller självklart traktattexter. Detta leder ofrånkomligen till vissa problem när man skriver på svenska. Det finns en problematik i att översätta engelska termer i traktater till svenska. Orden har ofta en speciell betydelse och det kan finnas nyansskillnader till och med mellan de officiella språkens lydelser.

Då jag har bedömt min läsargrupp att ha viss kännedom om folkrätt har jag valt att i viss mån behålla de engelska termerna där lämplig översättning saknas. Risker med denna metod är att texten kan upplevas som ”svengelsk”. Min åsikt är dock att detta får stå tillbaka till förmån för en korrekt juridisk terminologi. I de fall där jag använder översättningar har jag i så stor utsträckning som möjligt försökt vara konsekvent. Värt att notera är översättningen av några återkommande termer i statsansvarsreglerna. ”*Breach*” översätts kontinuerligt med ”kränkning”, ”*act or omission*” förstås som ”handling eller underlåtenhet” och ”*invoke*” används i betydelsen ”påkalla statsansvar” alternativt ”påkalla diplomatiskt skydd”.

Vad avser *The International Law Commission's Articles on State Responsibility (2001)* har jag valt att förkorta dessa till *The Draft Articles*. Vad avser *The International Law Commission's Articles on Diplomatic Protection (2006)* har jag för enkelhetens skull valt att förkorta till *The Draft Articles 2006*.

Som framgår ovan har jag definierat min läsargrupp till personer som i viss mån tidigare, om än flyktigt, kommit i kontakt med folkrätt och havsrätt. Följaktligen har jag utgått från att min läsarkrets har kännedom om några av folkrättens fundamentala principer och termer såsom suveränitetsprincipen och flaggstat. Emellertid har jag gjort bedömningen att folkrättens normsystem är av sådan speciell karaktär att ett kort kapitel kan fräscha upp minnet även för den vane läsaren.

2 Folkrättens källor

2.1 Sedvanerätt

Folkrättens källor brukar bestämmas utifrån artikel 38 (1) Internationella domstolens stadga, ICJSt, vari det fastslås att källorna utgörs av internationella traktater, internationell sedvänja samt allmänna rättsgrundsatser och domstolavgöranden.¹⁰ Artikelns ska i första hand förstås som en riktlinje för domstolen men man kan även utläsa ur artikeln att folkrättens subjekt är stater och att endast dessa kan skapa källorna.¹¹ Traktaträtt och sedvanerätt är de rättskällor som oftast omnämns och tillämpas inom folkrätten och av denna anledning har jag valt att fokusera på dessa i mitt arbete.

Sedvanerätten består av två delar, statspraxis och opinio juris. Statspraxis innebär att stater under en viss tid och med en viss intensitet har handlat på ett speciellt sätt och att detta har lett till en övertygelse bland staterna att de handlat i enlighet med folkrätten. En viss utbredning i tiden samt agerande från en större mängd stater krävs för att sedvänja ska anses föreligga. Tidsperioden kan emellertid variera från fall till fall och agerande från stater med större tyngd inom ett särskilt område tenderar leda till att sedvänja uppkommer även om endast ett mindre antal stater agerat uniformt. Generellt blir stater bundna av sedvanerättsliga regler men en klar och tydlig protest mot att bli bunden av en regel kan hindra detta. Detta fastslogs i fallet *Anglo-Norwegian Fisheries case*¹² där Storbritannien hävdade att Norge genom statspraxis var bunden av en sedvanerättslig regel som reglerade dragningen av baslinjer över bukter. Domstolen ansåg att Norge inte kunde anses bunden av den sedvanerättsliga regeln då man oavbrutet protesterat mot regeln. Domstolen framhöll vidare att för att en sedvänja ska anses bindande krävs ett visst uniformt agerande bland världens stater. Opinio juris är den mekanism inom folkrätten som binder stater genom att staten är övertygad om att den är bunden av en viss sedvänja. Opinio juris ska presumeras om praxisen är allmän, har en viss utbredning i tiden samt är sammanhängande.¹³

¹⁰ Statute of the International Court of Justice, San Francisco, 26 June 1945, i kraft sedan 24 oktober 1945

¹¹ Churchill, R.R. & Lowe, A.V., *The Law of the Sea*, 3:e uppl., (1999), Manchester University Press: Manchester, s. 6

¹² *Anglo-Norwegian Fisheries case*, 1951, ICJ Rep. 116

¹³ Shaw, Malcolm N., *International Law*, 5:e uppl., (2003), Cambridge University Press: Cambridge, s. 80

2.2 Traktaträtt

Med *international conventions* menas internationella traktater eller andra avtal som ingåtts mellan en eller flera stater med syfte att avtalet ska vara underkastad internationell rätt. Utgångspunkten är att stater endast blir bundna till avtal som de undertecknar men det är inte ovanligt att traktater kodifierar redan existerande sedvanerätt vilket leder till att stater kan bli bundna av en konvention även om de inte signerat den. På havsrättens område förekommer både bilaterala och multilaterala traktater där FN:s havsrättskonvention, HK, är ett av de viktigaste och mest omfattande multilaterala traktaten.¹⁴ Fördelen med traktater före sedvanerätt är att man genom traktater snabbt kan ändra ett bruk och exakt formulera vad man vill att regeln ska innehålla till skillnad mot sedvänja som ofta kan vara tvetydig och tar lång tid att ändra.¹⁵

¹⁴ Dixon, Martin, *International Law*, 5:e uppl., (2005), Oxford University Press: Oxford, s. 24 ff.

¹⁵ Freestone, David, Barnes, Richard & Ong, David M, (red.), *The Law of the Sea: Progress and Prospects*, (2006): Oxford University Press, s. 13

3 Havsrättens utveckling

3.1 Historisk bakgrund

Dagens indelning av havet i olika zoner med olika rättigheter och skyldigheter har inte alltid varit en självklarhet. I samband med 1400- och 1500-talets upptäcktsresor kom länder som Spanien och Portugal att med stöd av en påvlig bulletin hävda överhöghet till stora delar av världens hav. Agerandet mynnade ut i principen om de stängda haven, *mare clausum*. Principen mottogs emellertid inte väl av övriga sjöfartsnationer och 1609 publicerade den holländske juristen Hugo Grotius skriften *De mare liberum* vari han presenterade tesen om de fria haven.¹⁶ Grotius menade att det öppna havet var av sådan natur att det inte kunde tillhöra endast en stat. Havet tillhörde hela mänskligheten och var fritt att användas för navigering och fiske.¹⁷ Grotius var anställd av det holländska sjöfartskompaniet och den bakomliggande tanken med skriften var naturligtvis att argumentera för att det holländska bolaget skulle få rätt att segla i de ostasiatiska områdena som Portugal hävdade överhöghet till men skriften kom att få betydligt större genomslagskraft än så. Grotius tankar om det fria havet är än idag en vägledande princip inom den internationella rätten.¹⁸

Grotius princip om det fria havet kom med tiden att vinna gehör hos världens stater. Principen medförde stora praktiska fördelar för handeln. För att tillförsäkra staterna ett visst skydd utvecklades parallellt med principen om de fria haven en princip om att statsuveränitet skulle råda i vattenområden närmast kusten. Olika praxis kom att utvecklas för hur detta område skulle avgränsas. Grotius menade att suveränitet skulle råda i det området som man kunde se från land. Andra förespråkade att området avgränsades efter hur långt en kanonkula som avfyrats från land kunde nå. En tredje variant som stöddes av bland annat Storbritannien avgränsade området till tre sjömil. I Skandinavien bestämdes områdets bredd till 4 sjömil men på andra håll i Europa förkom också andra längdmått, såsom till exempel 6 sjömil. Någon universell sedvänja för hur det område som kom att kallas territorialhav skulle avgränsas kan inte ha anses förelegat.¹⁹

Under 1900-talet skedde politiska omvälvningar som fick följderna även på havsrättens område. Stater som tidigare varit under kolonialt styre blev självständiga och började hävda sina suveräna rättigheter på havet. Dessa stater tenderade i syfte att skydda sin territoriella säkerhet att frångå principen om 3 sjömil breda territorialhav. I takt med att teknologin kom att utvecklas förändrades också havens användningsområde. Med den nya

¹⁶ Johnson, Bo, *Suveränitet i havet och i lufrummet*, (1972), P.A. Norstedt & Söners Förlag: Stockholm, s. 34 ff.

¹⁷ Anand, R.P., *Origin and Development of the law of the Sea: History of International Law Revisited.*, (1983), Martinus Nijhoff Publishers: Haag, s. 86

¹⁸ Ibid. s. 80 ff

¹⁹ Ibid. s 137

tekniken upptäcktes stora naturtillgångar på havsbotten vilka staterna ville garantera sin rätt att tillgodogöra sig.²⁰ 1945 proklamerade den amerikanske presidenten Truman att naturtillgångar på och under den till USA gränsande kontinentalsockeln skulle anses tillhöra USA. Flera stater följde det amerikanska exemplet vilket till stor del ytterligare förstärkte den kris som havsrätten verkade befinna sig i.²¹ Flera latinamerikanska stater kom att hävda territorialhav som sträckte sig så långt som 200 sjömil. Även tekniken kring fisket kom att utvecklas vilket kom att leda till att små stater som saknade den moderna tekniken önskade utestänga de stora fiskenationerna genom att hävda större territorialhav.²² Som synes var de sedvanerättsliga reglerna oklara och tvetydiga. Det fanns ett skriande behov av att fastställa och kodifiera vilka regler som skulle råda på havsrättens område. Detta ledde fram till den första havsrättskonferensen i FN:s regi i Genève 1958.

3.2 Genèvekonventionerna

Den första knäckfrågan som deltagarna hade att lösa var att nå enighet om hur avgränsningen av territorialhavet skulle ske. Redan 1930 hade Nationernas Förbund försökt sig på att avgränsa området men utan framgång.²³ De starka sjöfartsnationerna i väst förespråkade principen om de öppna haven och önskade därför avgränsa territorialhavet till att omfatta endast tre sjömil. Detta mottogs inte väl av de små staterna som ville tillförsäkra sig rätten att skydda sig och tillgodogöra sig fiske och naturtillgångar.²⁴ I ett försök att nå en uppgörelse lade USA fram ett kompromissförslag som innebar att territorialhavet avgränsades till att omfatta sex sjömil och att varje stat därutöver hade möjlighet att hävda ytterligare en zon om sex sjömil vari man hade rätt att kontrollera fisket. Förslaget vann inte gehör och misslyckandet var ett faktum.²⁵

Även om konferensen inte lyckades lösa de primära problemen på havsrättens område antogs fyra konventioner: konventionen om territorialvattnet och tilläggszonen, konventionen om det fria öppna havet, konventionen om fisket på öppna havet och bevarandet av havets levande resurser samt konventionen om kontinentalsockeln.²⁶ Konventionerna kodifierade till stor del existerande sedvanerätt vilket innebar att de regler

²⁰ Ibid. s.161 ff.

²¹ Eek, Hilding, *Världshavens frihet och fred*, (1971), Bokförlaget Aldus/Bonniers: Stockholm, s. 38

²² Anand, s. 161 ff.

²³ Ibid. s.137

²⁴ Ibid. s.177

²⁵ Ibid s.180

²⁶ The Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, Geneva, 29 April 1958, in force 10 September 1964; the Convention on the High Seas, 29 April 1958, in force 30 September 1962; the Convention on the Continental Shelf, 29 April 1958, in force 10 June 1964; the Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources, 29 April 1958, in force 20 March 1966

som man redan var enig om fastställdes medan man lämnade skiljaktigheterna olösta.²⁷

3.3 FN:s havsrättskonvention

Det stod ganska snabbt klart att Genèvekonventionerna inte hade löst problemet med avgränsningen av territorialhavet på ett tillfredsställande sätt. Flera stater, däribland Iran, Irak, Sudan och Mexiko, proklamerade endast några månader efter konferensens slut att principen om avgränsningen av territorialhavet till att omfatta tre sjömil var förlegad och att deras territorialhav numera sträckte sig till att omfatta 12 sjömil.²⁸ Stor oenighet rådde mellan de rika länderna i väst och övriga länder. En andra havsrättskonferens sammankallades därför 1960 men parterna kunde inte heller denna gång enas om hur avgränsningen skulle ske.²⁹ För att uppmärksamma problemet med avsaknaden av reglering av havsbotten och kontinentalsockeln antogs generalförsamlingens resolution 2749/XXV³⁰ i vilken det bland annat stadgas att havsbotten är en del av mänsklighetens gemensamma arv. Resolutionen ledde fram till den tredje havsrättskonferensen 1973.³¹

Det tog nio år från sammankallandet 1973 till dess att Förenta Nationernas Havsrättskonvention³² kunde antas 1982. En av anledningarna till att det tog så lång tid var att konferensen för att få fram en traktattext som så många stater som möjligt kunde ställa sig bakom bedrev arbetet utifrån konsensusprincipen. Principen kunde emellertid inte tillämpas fullt ut och den frångicks därför mot slutet.³³ Konventionen trädde ikraft 1994 och har idag 155 anslutna parter.³⁴ Texten har fått stort inflytande på sedvanerätten vilket bekräftades i *Continental Shelf Case (Libya v Malta)*³⁵ var parterna och domstolen enades om att konventionen speglade sedvanerätten vad gällde avgränsningen av kontinentalsockeln.³⁶ Konsekvensen har blivit att konvention på många sätt har utvecklats till att idag erbjuda ett nära nog universellt och heltäckande regelsystem över havet.³⁷ Konventionens stora fördel jämfört med andra havsrättsliga regleringar är att den syftar till att skapa en balans mellan rättigheter och skyldigheter. Detta har medfört så kallade ”paketlösningar” vilket innebär att konventionens samtliga delar ska

²⁷ Anand, s. 184

²⁸ Anand, R.P., s.185

²⁹ Churchill & Lowe, s. 22

³⁰ UNGA 2749/XXV

³¹ Anand, R.P., s. 195 ff

³² United Nations Convention of the Law of the Sea, Montego Bay, 10 December 1982, in force 16 November 1994

³³ Proposition 1995/96:140, Sveriges ratifikation av FN:s havsrättskonvention, s. 24

³⁴ http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_agreements.htm
2008-02-25

³⁵ Continental Shelf case (Libya v Malta), ICJ Rep 1995

³⁶ Dixon, s.197

³⁷ Churchill & Lowe, s. 22

betraktas som en helhet. Det är således förbjudet att reservera sig mot enskilda artiklar.³⁸

³⁸ Proposition 1995/96:140, s. 33

4 Inre vatten och territorialhav

4.1 Inre vatten

Inre vatten omfattar det vattenområde som är beläget innanför baslinjen. Utgångspunkten är att baslinjen normalt följer lågvattenlinjen vilket innebär att inre vatten generellt består av hamnar, floder och bukter. Avgränsningen av inre vatten har varit relativt okontroversiellt vilket har inneburit att regleringarna i havsrättskonventionen är få. Relevanta regler på området återfinns istället inom sedvanerätten.³⁹

Huvudregeln är att full suveränitet för kuststaten råder på inre vatten. Det föreligger ingen rätt till oskadlig genomfart liknande den som existerar på territorialhavet. Undantaget är emellertid vattenområden som fått statusen inre vatten på grund av att kusten består av fjordar och andra skär vilket har föranlett en rät dragning av baslinjerna. För att undantaget ska vara tillämpligt förutsätts att dessa områden tidigare varit fria för passage. Saken prövades 1951 i *Anglo-Norwegian Fisheries Case*⁴⁰ varvid domstolen slog fast att skärgården var en del av Norges inre vatten då dess öar ansågs utgöra en förlängning av Norges fastland. På vatten som inneslutits på grund av rätta baslinjedragningar råder en rätt till oskadlig genomfart i enlighet med artikel 8 (2) havsrättskonventionen om genomfart tidigare varit tillåten.⁴¹

I enlighet med kuststatens suveränitet över inre vatten finns det inte heller någon generell rätt vare sig i havsrättskonventionen eller inom sedvanerätten för utländska fartyg att gå in i hamn. De flesta stater är emellertid intresserade av handel och man kan därför av praktiska skäl anta att de flesta hamnar är öppna för utländska handelsfartyg. Kuststaten har dock full kontroll över hamnarna och har således också rätt att införa restriktion över hur hamnarna ska användas. Kuststaten har rätt att själv bestämma vilka hamnar som ska vara öppna och man kan sätta upp specifika krav som fartyget måste möta för att få lov att gå in i hamn. Kraven får emellertid inte vara diskriminerande eller så långtgående så att de är oskäligen. Vidare har kuststaten möjlighet att stänga hamnar för att skydda vitala intressen. Exempel ur praxis visar att kuststater har stängt sina hamnar med hänvisning till kuststatens säkerhet, för att förhindra miljöföroreningar eller som ett politiskt ställningstagande mot andra staters agerande. Fartyg i nöd där människoliv står på spel har traditionellt haft en rätt att söka hamn.⁴² Sedan fartygen *Prestige* och *Castor* nekades rätten att

³⁹ Malanczuk, Peter, *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7:e uppl., (1997), Routledge: London, s.175

⁴⁰ Anglo-Norwegian Fisheries case, ICJ Rep. 1949

⁴¹ Churchill & Lowe, s. 61

⁴² Ibid. s.61ff.

söka nödhamn i samband med läckage av lasten finns det emellertid mycket som talar för att principen inte är absolut.⁴³

Utländska fartyg som väljer att gå in i hamn underkastar sig kuststatens jurisdiktion.⁴⁴ Hur långt kuststaten väljer att tillämpa sin jurisdiktion varierar från stat till stat. Regelsystemet är komplext eftersom fartyg i hamn samtidigt lyder under flaggstatens jurisdiktion.⁴⁵ Praxis har visat att kuststaten ofta låter flaggstaten väcka åtal i frågor som rör handlingar begångna i hamn om dessa inte hotar kuststatens ordning och säkerhet ("good order"). Vad avser krigsfartyg är dessa immuna mot kuststatens jurisdiktion. Flaggstaten kan emellertid häva immuniteten och kuststaten har rätt, om den så önskar, att kräva att krigsfartyget omedelbart lämnar inre vatten.⁴⁶

4.2 Territorialhavet

Som klargjordes i kapitel tre har frågan om territorialhavets existens och avgränsning debatterats flitigt genom århundraden. Först 1982, genom HK:s tillkomst, lyckades världens stater enas om en bredd på territorialhavet som uppgår till maximalt 12 sjömil. Varken HK eller sedvanerätten hindrar emellertid att en stat fastställer sitt territorialhav till mindre än 12 sjömil men efterforskningar visar att huvuddelen av parterna till konventionen har nyttjat regeln fullt ut.⁴⁷ Sedan USA, som inte är part till havsrättskonventionen meddelat att man tänker respektera HK:s reglering av territorialhavet är det rimligt att anta att regeln även får anses existera inom sedvanerätten.⁴⁸

Territorialhavets rättsliga ställning definieras i artikel 2 HK som en förlängning av kuststatens territorium. Med undantag för andra staters rätt till oskadlig genomfart i området äger kuststaten överhöghet till området. Detta innebär att kuststaten själv har en exklusiv rätt att segla, fiska och tillgodogöra sig fyndigheter på havet och på havsbotten. Den exklusiva rätten att själv råda över området sträcker sig också till att omfatta luftrummet ovanför territorialhavet.⁴⁹

⁴³I samband med en storm i november 2002 började *Prestige* läcka olja utanför Spaniens kust. Spanien, Frankrike och Portugal nekade fartyget att gå in i hamn vilket medförde att fartyget slutligen sjönk utanför Spaniens/Portugals kust. En liknande situation hade varit för handen 2000 då *Castor* lastad med bensin förvägrades rätten att söka nödhamn efter att flera sprickor uppstått i fartyget och lasten riskerade läcka ut. Efter att lasten omdirigerats till ett annat fartyg tillät Grekland slutligen fartyget att gå in i grekisk hamn.

⁴⁴Reglerna om *Port State Control* undantas här

⁴⁵Churchill & Lowe, s. 65

⁴⁶Malanczuk, s. 176

⁴⁷Proposition 1995/96:140, s.56

⁴⁸Churchill & Lowe, s. 80

⁴⁹Malanczuk, s. 177

4.3 Rätten till oskadlig genomfart

Existensen av ett havsområde där kuststatens suveränitet råder förutsätter i praktiken någon typ av undantag så att handelsfartyg och fartyg av annan praktisk betydelse kan passera. Före 1900-talet fanns det emellertid inte inom sedvanerätten en sådan universell rätt. Principen existerade endast som lokal sedvänja på vissa platser.⁵⁰ Med tiden kom den lokala sedvänjan att utvecklas till en universell sådan och vid kodifieringen av rätten till oskadlig genomfart i 1958-års Genèvekonvention om territorialvattnet verkade de flesta vara överens om att rätten till oskadlig genomfart för handelsfartyg var väl förankrad i sedvanerätten.⁵¹ Debatten därefter har snarare kommit att handla om huruvida en sådan rätt även existerar för krigsfartyg och fartyg lastade med miljöfarligt gods.

Rätten till oskadlig genomfart uttrycks i artikel 17 HK. Artikeln består av två rekvirit, genomfart och oskadlig som närmare definieras i artikel 18 respektive 19.

4.3.1 Genomfart

Enligt artikel 18 HK kan genomfart i territorialhavet definieras på tre olika sätt. Som genomfart räknas navigation på territorialhavet i sidled utan syfte att passera inre vatten eller hamn, navigation med syfte att passera in eller ut från hamn oavsett om den är belägen på territorialhav eller inre vatten samt navigering som inkluderar stopp och ankring.⁵²

Genomfarten måste vidare vara skyndsam och oavbruten. Detta innebär att fartyg generellt inte får stanna och ankra eller tråla på en annan stats territorialhav om inte detta är del av den normala navigationen. Detta gäller oavsett om genomfarten i övrigt skulle anses vara oskadlig. HK tillåter emellertid att fartyg stannar och ankrar om detta anses nödvändigt med hänsyn till att fartyget befinner sig i en situation av *force majeure* eller nöd. Samma rätt tillkommer fartyg som assisterar personer, fartyg eller luftfarkost i nöd.⁵³

4.3.2 Oskadlig

Enligt artikel 19.1 HK ska en genomfart anses oskadlig så länge den inte stör kuststatens lugn, ordning eller säkerhet. Till hjälp vid bedömningen om genomfarten sker i enlighet med artikel 19.1 uppräknas i artikel 19.2 tolv

⁵⁰ Ngantcha, Francis, *The Right of Innocent Passage and the Evolution of the International Law of the Sea*, (1990), Pinter Publishers: London, s.38 ff.

⁵¹ Ibid. s. 41 ff.

⁵² Yang, Haijiang, *Jurisdiction of the Coastal State over Foreign Merchant Ships in Internal Waters and the Territorial Sea*, (2006), Springer: Berlin

s. 149

⁵³ Ibid. s. 152

handlingar som ska presumera brott mot den oskadliga genomfarten.⁵⁴

Dessa handlingar är:

- a) any threat or use of force against the sovereignty, territorial integrity or political independence of the coastal State, or in any other manner in violation of the principles of international law embodied in the Charter of the United Nations
- b) any exercise or practise with weapons of any kind
- c) any act aimed at collecting information to the prejudice of the defence or security of the coastal State
- d) any act of propaganda aimed at affecting the defence or security of the coastal State
- e) the launching, landing or taking on board of any aircraft
- f) the launching, landing or taking on board of any military device
- g) the loading or unloading of any commodity, currency or person contrary to the customs, fiscal, immigration or sanitary laws and regulations of the coastal State
- h) any act of wilful and serious pollution contrary to this Convention
- i) any fishing activities
- j) the carrying out of research or survey activities
- k) any act aimed at interfering with any systems of communication or any other facilities or installations of the coastal State
- l) any other activity not having direct bearing on passage

Uppräkningen ska endast tolkas som en exemplifiering av handlingar som utgör brott mot oskadlig genomfart. Även andra handlingar är tänkbara såsom till exempel transporterandet av viss typ av last eller personer, bunkring, radio- eller tv-sändningar, manifestationer av olika slag med mera.⁵⁵ Kuststaten har en långtgående exklusiv rätt att avgöra huruvida en handling kan klassas som skadlig.⁵⁶

Frågan om vad som kan klassas som oskadlig genomfart prövades första gången av ICJ 1949 i *Corfu Channel Case*. Konflikten mellan Storbritannien och Albanien hade sin upprinnelse i beskjutning av brittiska örlogsfartyg som passerat genom kanalen. Albanien hävdade att de brittiska örlogsfartygens navigering på albanskt territorialhav utgjorde en kränkning av suveränitetsprincipen. Storbritannien å sin sida menade att man endast hade nyttjat den rätt som förelåg till oskadlig genomfart. Domstolen ansåg att avgörandet för huruvida genomfarten kunde anses oskadlig berodde på sättet som den genomfördes på. Så länge som genomfarten utfördes på ett sätt som inte utgjorde ett hot mot kuststaten så skulle genomfarten betraktas som oskadlig.⁵⁷ Principen har bärkraft än idag.

Enligt artikel 23 HK har även atomdrivna fartyg och fartyg som är lastade med radioaktivt material rätt att genomföra oskadlig genomfart på territorialhavet. Artikel 23 föreskriver att sådana fartyg ska ha med sig dokument över lasten och att de agerar i överensstämmelse med gällande säkerhetsföreskrifter. Trots att denna rätt föreligger finns det stater som i

⁵⁴ Ibid. s. 159

⁵⁵ Ibid. s. 162

⁵⁶ Ngantcha, s. 51

⁵⁷ Corfu Channel case (UK v. Albania), Merits, ICJ Rep. 1949

strid med artikeln kräver meddelande om när ett sådant fartyg avser att passera territorialhavet.⁵⁸

Fartyg som navigerar i andra staters territorialhav med stöd av principen om oskadlig genomfart är skyldiga att följa kuststatens nationella lagstiftning. Man bör emellertid hålla i åtanke att ett brott mot kuststatens lagar och förordningar inte per automatik presumeras utgöra ett brott mot oskadlig genomfart. Huruvida brottet når upp till denna nivå beror på vilken typ av regel det handlar om i kombination med graden av brottet.⁵⁹

4.3.3 Kuststatens rättigheter och skyldigheter

Kuststaten har en skyldighet att inte hindra fartyg från att utöva rätten till oskadlig genomfart. Detta innebär även att kuststaten inte får uppställa krav på fartyg som är så höga att man de facto hindrar dess rätt till oskadlig genomfart eller på annat sätt diskriminera fartyg som seglar under viss flagg eller som är på väg till en viss stat.⁶⁰ Kuststaten får inte heller lägga avgifter på utländska fartyg endast av den anledningen att de passerar genom kuststatens territorialhav.⁶¹ Vidare är kuststaten skyldig att upplysa och informera fartyg under annan flagg om territorialhavets gränser samt kuststatens lagar och regler.⁶² Kuststaten är också skyldig att informera om eventuella faror som kan finnas på området. Detta slogs fast i *Corfu Channel case*⁶³ där ICJ ansåg att Albanien gjort sig skyldig till en kränkning av folkrätten då man, trots förmodad vetskap, underlåtit att informera Storbritannien om de minor som fanns i kanalen.

Om kuststaten anser det nödvändigt med hänsyn tagen till dess säkerhet kan kuststaten suspendera ett utländskt fartygs rätt till genomfart. Suspension är i överensstämmelse med internationell rätt om följande fem rekvisit är uppfyllda:

- a) Suspensionen måste omfatta samtliga fartyg. Det är inte förenligt med principen att peka ut vissa speciella fartyg och hindra endast dessa att passera.
- b) Suspensionen måste vara av tillfällig natur
- c) Suspensionen får inte omfatta hela territorialhavet
- d) Suspensionen måste vara nödvändig. Detta innebär att det i princip ska vara sista utvägen för att skydda kuststatens intressen. Rekvisitet har under årens lopp tolkats brett och idag innefattas i rekvisitet rätten att hindra oskadlig genomfart med hänvisning till risken för marina föroreningar och uppförandet av artificiella öar, hamnar eller liknande konstruktioner etcetera.

⁵⁸ Churchill & Lowe, s. 91 ff.

⁵⁹ Ngantcha, s. 51

⁶⁰ Yang, s. 181 ff.

⁶¹ Proposition 1995/96:140, s. 61

⁶² Yang, s. 183

⁶³ Corfu Channel case (UK v. Albania), Merits, ICJ Rep. 1949

e) Suspensionen måste ha publicerats före den träder i kraft.⁶⁴

Kuststaten avgör själv vad som utgör ett hot mot dess säkerhet och om en suspension är nödvändig.⁶⁵

⁶⁴ Ngantcha, s. 165 ff.

⁶⁵ Ibid. s.163 ff.

5 Svenska ställningstagande till maritima zoner

5.1 Historiskt bruk

Den svenska havsrättspolitikerna har genom historien varit koncentrerad till Östersjön. Området har varit omstritt och samtliga Östersjöstater har under århundradens lopp sökt överhöghet till havet. Mellan åren 1648 och 1721 tillerkändes Sverige överhöghet över Östersjön. Efter freden i Nystad förändrades emellertid styrkeförhållandena i området. Sverige, Danmark och Ryssland enades om att Östersjön skulle vara ett stängt hav för andra än de tre avtalsparterna.⁶⁶ I samband med Napoleonkrigen i början av 1800-talet kom Sverige emellertid att öppna upp sina hamnar för utländska örlogsfartyg. Principen om Östersjön som ett fritt hav har sedan dess varit förhärskande inom svensk politik.⁶⁷ Detta återspeglas också i Sveriges avgränsning av territorialhavet. Sedan utfärdandet av en kunglig instruktion till flottan daterad 1799 avgränsades det svenska territorialhavet till att omfatta fyra sjömil.⁶⁸ Den svenska inställningen vad avsåg avgränsningen av territorialhavet har, så länge som avgränsningarna inte inskränkt i allt för stor grad på principen om de fria haven, varit flexibel. Vid 1930 års havsrättskonferens var Sverige beredd att acceptera avgränsningar som omfattade både tre och sex sjömil då dessa ansågs utgöra erkända mått inom folkrätten. Sverige intog dock en negativ ställning till avgränsningar som sträckte sig uppemot 12 sjömil.⁶⁹

Vid havsrättskonferensen i Genève 1958 valde Sverige att endast bli part till konventionen om kontinentalsockeln. Trots att Sverige inte antog konventionen om territorialhavet och den angränsande zonen valde man att anpassa 1966 års lag om Sveriges sjöterritorium efter konventionens reglering om dragning av räta baslinjer.⁷⁰ De svenska baslinjerna hade tidigare reglerats av en tullförordning från 1934. Utgångspunkten hade varit tillämpningen av räta baslinjer men praxis hade varit inkonsekvent. I och med *Anglo-Norwegian Fisheries case*⁷¹ och Genèvekonventionen om territorialvattnet och tilläggszonen, blev internationell praxis mer entydig och Sverige valde därför att i 1966-års lag fastställa tillämpningen av räta baslinjer. Propositionen till lagen understryker vikten av att ha ett enhetligt

⁶⁶ Trevers, Tullio (red.), *The Law of the Sea. European Union and its Member States*, (1997), Martinus Nijhoff Publishers: Haag, s. 513

⁶⁷ Johansson, s. 38

⁶⁸ Eek, s. 29

⁶⁹ Bring, Ove & Mahmoudi, Said, *Sverige och folkrätten*, andra upplagan., Nordstedts juridik, s. 169 ff.

⁷⁰ Eek, s. 29

⁷¹ *Anglo-Norwegian Fisheries case*, ICJ Rep. 1949

system för övervakning och kontroll i fredstid. I krigstid underlättar systemet för den svenska neutraliteten och utläggning av minor.⁷²

5.2 Svensk lagstiftning

Sverige saknar en enhetlig policy på havsrättens område. De havsrättsliga regleringarna återfinns i diverse lagar och förordningar.⁷³ Sveriges sjöterritorium regleras i lag (1966:374) om Sveriges sjöterritorium. Det svenska sjöterritoriet omfattar inre vatten och territorialhav. Genom en ändring i lagen i samband med Sveriges tillträde till HK 1994 utökades det svenska territorialhavet från att omfatta fyra till tolv sjömil. Vissa undantag gjordes, bland annat i Öresund, Ålandssund och runt Bornholm. Gotland har tillsammans med Gotska Sandön eget territorialhav. Utvidgningen av territorialhavet följdes av en debatt om fördelarna respektive nackdelarna för en neutral stat som Sverige att ha ett territorialhav om 12 sjömil. Utvidgningen ansågs vara en fördel både ur militärt och civilt perspektiv och man ansåg sig kunna möta kraven som åligger en neutral stat i form av kontroll i tider av krig. Vidare ansågs det ur miljöperspektiv vara en god idé att utvidga området. Sverige och Danmark kom emellertid överens om att inte utvidga respektive territorialhav fullt ut i Öresund.⁷⁴

Sverige är, som tidigare nämnt, part till HK. Den svenska hållningen gentemot arbetet med konventionen var tidigt positiv. Tillsammans med övriga nordiska länder arbetade man för att nå bred internationell uppslutning kring konventionen. Sverige önskade nå en bindande överenskommelse för världens samtliga stater som på ett tydligt sätt reglerade staternas rättigheter och skyldigheter. Det flexibla tvistelösningssystemet som förutspåddes skapa en enhetlig och förutsägbar utveckling av havsrätten välkomnades av Sverige.⁷⁵ Sverige ratificerade konventionen den 24 juni 1996.⁷⁶

I samband med Sveriges signering av HK värnade Sverige sin neutrala ställning i tider av krig genom att deklarerade att konventionen inte skulle komma att påverka sådana förhållanden. Man deklarerade också att statsfartyg även i fortsättningen skulle vara skyldig att föranmäla sin oskadliga genomfart i det svenska territorialhavet.⁷⁷ Trots att föranmälan stod i strid med HK:s stadgande om oskadlig genomfart protesterade få stater mot det svenska kravet. Som en följd av ändrade säkerhetspolitiska förhållanden i Östersjöområdet i kombination med en ökad administrativ börda avskaffades kravet på föranmälan emellertid den 1 januari 1995.⁷⁸

⁷² Trevers, s. 498 ff.

⁷³ Ibid. s. 495

⁷⁴ Ibid. s. 499 ff.

⁷⁵ Proposition 1995/96:140 s. 155

⁷⁶ <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterXXI/treaty6.asp>

⁷⁷ Bring & Mahmoudi, s. 172 ff.

⁷⁸ Trevers, s. 500

Rätten till oskadlig genomfart regleras i tillträdesförordningen i kombination med den så kallade IKFN-förordningen⁷⁹. Förordningen föreskriver i överensstämmelse med HK att oskadlig genomfart ska accepteras så länge som Sveriges lugn, säkerhet och ordning inte störs. Överträds bestämmelserna har försvarsmakten rätt att vidta åtgärder. Tillträdesförordningen uppställer vidare krav på att utländska fartyg respekterar den svenska miljölagstiftning och sjötrafiklagstiftning. Lagstiftningen är helt baserad på internationella överenskommelser som huvudsakligen förhandlats fram inom IMO.⁸⁰ För främmande fartyg som navigerar på svenskt inre vatten har Sverige uppställt krav om att dessa måste anlita lots om fartygen är mer än 12 meter långa.⁸¹

Sverige gränsar i dag mot nio länder via havet.⁸² Sverige har genom bilaterala avtal och överenskommelser genomfört maritima avgränsningar gentemot samtliga. Utgångspunkten har varit att följa ekvidistansprincipen men modifieringar har i vissa fall varit tvungna att företas med hänsyn tagen till de på området rådande skälighetsprinciper.⁸³

⁷⁹ Förordning (1982:756) om försvarsmaktens ingripande vid kränkning av Sveriges territorium under fred och neutralitet, mm. (IKFN-förordningen)

⁸⁰ Trevers, s. 500

⁸¹ Förordning (1982:569) om lotsning mm.

⁸² Finland, Ryssland, Estland, Lettland, Litauen, Polen, Tyskland, Danmark och Norge

⁸³ Bring & Mahmoudi, s. 193

6 Statsansvarsreglerna

6.1 Inledning

International Law Commission, ILC, tillsattes 1948 genom en generalförsamlingsresolution med syfte att arbeta för en kodifiering av folkrätten. En kodifiering av statsansvar stod högt upp på dagordningen. Arbetet inleddes 1956 med fokus på diplomatiskt skydd för utlänningar och dess egendom. Redan 1957 avstannade dock arbetet då det rådde oenighet om arbetets inriktning.⁸⁴ Under åren 1962-1963 valde man därför att frångå det ursprungliga synsättet och arbetet vidgades till att också omfatta statsansvar för kränkningar mot folkrättens fundamentala principer.⁸⁵ ILC:s *Draft Articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts (2001)*⁸⁶ kunde antas i en första läsning 1996 men då flertalet stater motsatte sig både textens grundläggande filosofi och innehåll krävdes en grundlig omarbetning av texten. Det skulle dröja fram till 2001 innan *the Draft Articles* slutligt kunde antas i en andra läsning.⁸⁷ I gengäld antogs en text som i princip samtliga stater ställer sig bakom. Texten lämnades över till Generalförsamlingen med en rekommendation att texten även skulle antas genom en generalförsamlingsresolution.⁸⁸ Texten anses idag ha en stark ställning inom sedvanerätten.

The Draft Articles består av fyra delar. Första delen innehåller 27 artiklar som behandlar statsansvarets generella principer och rekvisit, hänförlighetsregler och omständigheter som undantar statsansvar. Del 2 redogör därefter för konsekvenserna av brott mot statsansvarsreglerna, exempelvis krav på att stat ska upphöra med skadlig verksamhet och krav på att gottgöra skadad stat. Del 3 beskriver hur statsansvaret åberopas samt reglerar hur kontraåtgärder får vidtas. Texten avslutas med en fjärde del som behandlar förhållandet till *lex specialis*, individuellt ansvar, ansvar för internationella organisationer samt FN-stadgan.⁸⁹

Reglerna om statsansvar har sitt ursprung i sedvanerätten. Avgöranden från internationella domstolar, bilaterala traktater och specifika generalförsamlingsresolutioner har varit av stor betydelse för dess utveckling. *The Draft Articles* har bidragit genom att kodifiera redan existerande regler.⁹⁰

⁸⁴ Crawford, James, *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*, (2002), Cambridge University Press: Cambridge, s. 1

⁸⁵ Malanczuk, s. 255

⁸⁶ Dokumentet benämns hädanefter *the Draft Articles*. Observera dock att *the Draft Articles 2006* som förekommer i avsnitt 6.2 avser ett annat dokument.

⁸⁷ Dixon, s. 227

⁸⁸ Crawford, s. 60

⁸⁹ Dixon, s. 228

⁹⁰ Ibid. s. 228

6.2 Diplomatskt skydd

Statsansvarsreglerna bygger på tanken att stater som kränker andra staters medborgare inte kränker individen i sig utan staten som är skyldig att skydda sina medborgare. Tanken kom första gången till uttryck för 200 år sedan och har sedan dess utvecklats inom sedvanerätten till det vi idag kallar *International Minimum Standard, IMS*.⁹¹ En stat har ingen generell skyldighet att tillåta andra än sina egna medborgare att vistas på territoriet men *IMS* innebär att om man väljer att ge andra tillträde så har man en skyldighet att se till att dessa inte behandlas illa. Principen om *IMS* reglerar hur en stat minst måste behandla andra staters medborgare. En stat som inte agerar i enlighet med *IMS* gör sig skyldig till en kränkning av folkrätten. Kränkningen ger den skadade individens stat rätt att utöva rätten till diplomatskt skydd och påkalla statsansvarsreglerna.⁹² *IMS* har inte varit och är fortfarande inte helt okontroversiellt. Det finns stater, framför allt utvecklingsländer, som menar att den rätta måttstocken är den nationella. Detta innebär att en utländsk medborgare inte kan vänta sig att bli behandlad på ett bättre sätt än landets egna medborgare. Majoriteten av världens stater tenderar emellertid att acceptera *IMS* som måttstock. Innebörden av *IMS* är dock inte helt klar. De flesta stater synes överens om att dödande, misshandel, tortyr och olaga frihetsberövande inte är i enlighet med *IMS* medan till exempel utvisning är ett mera tveksamt ingrepp.⁹³

Det är viktigt att komma ihåg att det folkrättsliga systemet bygger på tanken att endast stater är subjekt. Detta innebär att den skadade individen inte själv kan driva frågan om gottgörelse. Om den skadade staten väljer att göra ansvaret gällande mot den kränkande staten gör man det för egen del och kan följaktligen bortse från att gottgöra individen.⁹⁴

Artikel 44 *the Draft Articles* stadgar att en stat inte kan åberopa statsansvar om hänsyn inte tagits till kravets nationalitet eller om inhemska rättsmedel inte uttömts. Länken mellan individen och påkallandet av statsansvaret är alltså nationaliteten.⁹⁵ Som en utveckling av artikel 44 presenterades 2006 *the Draft Articles on Diplomatic Protection (the Draft Articles 2006)*. Texten syftar till att reglera förutsättningarna som måste vara uppfyllda för att en stat ska kunna göra statsansvaret gällande.⁹⁶ I stor utsträckning speglar texten redan existerande sedvanerättsliga regler och praxis. Dokumentet pekar på två förhållanden som presumerar en rätt för en stat att åberopa rätten till diplomatskt skydd. En stat har rätt att åberopa

⁹¹ Lillich, Richard B. (red.), *International Law of State Responsibility for Injuries to Aliens*, (1983), University Press of Virginia: Charlottesville, s. 1

⁹² Malanczuk, s. 256

⁹³ Ibid. s. 260-261

⁹⁴ Ibid. s. 257

⁹⁵ Crawford, s. 262 ff.

⁹⁶ Ibid. s. 22 ff.

diplomatiskt skydd om den skadade individen är medborgare i staten alternativt den skadade juridiska personen är inkorporerad i staten.

6.2.1 Medborgarskap

Artikel 4 *the Draft Articles 2006* föreskriver att det är staten själv som genom sina nationella lagar avgör vem som anses som medborgare. Som exempel på anknytningsfaktorer som kan konstituera medborgarskap nämns födelse och övergång via arv. Listan är inte uttömmande. I situationer där individer har dubbla medborgarskap kan problem uppstå i bedömningen vilken stat som har rätt att påkalla diplomatiskt skydd. Detta föranledde ICJ i *Nottebohm case*⁹⁷ att förutom medborgarskap också kräva en genuin länk mellan den skadade individen och staten. ILC ansåg emellertid att omständigheterna i fallet var så speciella att ingen generell regel kunde dras och valde därför att inte uppställa något krav på en genuin länk i artikel 4.⁹⁸

I de fall som en individ har dubbelt medborgarskap föreskriver artikel 7 att det dominerande medborgarskapet ska vara avgörande. Vid en bedömning vilket medborgarskap som är dominerande ska hänsyn tas till bland annat bosättning, tidsperioden man spenderat i respektive land, bosättningsort för familj och släkt samt ekonomiska intressen etcetera.⁹⁹ En stat har också möjlighet att påkalla rätten till diplomatiskt skydd för statslösa personer som är stadigvarande bosatta i staten i enlighet med artikel 8.

6.2.2 Inkorporeringsort

Vid bedömningen av vilken stat som har rätt att påkalla diplomatiskt skydd för juridiska personer blir företags inkorporeringsstat som huvudregel avgörande. I de fall då det saknas en direkt koppling till inkorporeringsstaten och företaget har närmre koppling till en annan stat, till exempel genom att den styrande och ekonomiska makten finns där, ska den senare anses ha rätt att påkalla diplomatiskt skydd.¹⁰⁰ Vad avser fartyg uttalade *The International Tribunal for the Law of the Sea* i *M/V Saiga (No. 2)*¹⁰¹ att flaggstaten i enlighet med HK är det subjekt som har rätt att påkalla diplomatiskt skydd. Besättningens nationalitet har ingen betydelse.¹⁰²

6.2.3 Uttömandet av inhemska rättsmedel

Artikel 14 och sedvanerätten föreskriver att inhemska rättsmedel måste vara uttömda innan en stat har rätt att påkalla diplomatiskt skydd. Regeln finns

⁹⁷ *Nottebohm case* (Lichtenstein v. Guatemala), Merits, ICJ Rep. 1955

⁹⁸ Lillich, s. 31 ff.

⁹⁹ *Ibid.* s.46

¹⁰⁰ Lillich, s. 54

¹⁰¹ *Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea (The M/V Saiga)*, 4 December 1997, 37

ILM 360

¹⁰² Shaw, s. 729

till bland annat för att en stat ska ha möjlighet att rätta till sitt felaktiga beteende. Kravet på uttömmande av inhemska rättsmedel bortfaller enligt artikel 15 om

- a) det saknas rimliga utsikter till framgång
- b) den kränkande staten fördröjer processen
- c) kopplingen mellan den kränkande staten och det skadade, utländska subjektet är svag
- d) det är orimligt av andra anledningar att upprätthålla kravet eller
- e) den kränkande staten efterger kravet

6.3 Vad konstituerar statsansvar

Statsansvar är en av folkrättens fundamentala principer. Som pekades på i föregående stycke uppkommer statsansvar när en stat begår en handling som kränker en annan stat. Principen är väl förankrad i sedvanerätten och grundar sig på tanken om att stater är både suveräna och jämlika.

För att statsansvar ska anses föreligga krävs att följande rekvisit är för handen:

1. en internationellt bindande förpliktelse existerar mellan två specifika stater,
2. en handling eller en underlåtenhet som kan tillskrivas staten har resulterat i att förpliktelsen kränkts och
3. handlingen eller underlåtenheten har inneburit att förlust eller skada uppkommit¹⁰³

Förpliktelsen mellan två stater kan ha sitt ursprung i avtal, sedvanerätt eller i allmänna rättsgrundsatser. En handling som inte är i överensstämmande med dessa ska enligt artikel 12 *the Draft Articles* förstås som en kränkning som ger upphov till statsansvar.¹⁰⁴

Det råder i doktrinen delade meningar om huruvida uppkomsten av statsansvar förutsätter ett culpöst eller dolöst handlande från statens sida (subjektivt ansvar) eller om själva kränkningen av den internationella handlingen är tillräcklig för att staten ska kunna hållas ansvarig, det vill säga om strikt ansvar (objektivt ansvar) föreligger. Det förefaller som statspraxis och internationella domstolar i allmänhet har utgått från teorin om strikt ansvar. Teorin får även stöd av en majoritet av författarna på området.¹⁰⁵ Bland annat menar Lysén att det får anses stå klart att en kränkning av en internationell förpliktelse föreligger oavsett om handlingen har varit culpös eller inte. Författaren menar att om kravet på culpa eller dolus vidhålls för att en stat ska kunna hållas ansvarig finns risken att flera stater skulle undgå ansvar trots att de kränkt en internationell rättsregel då

¹⁰³ Shaw, s. 694 ff.

¹⁰⁴ Dixon s. 229

¹⁰⁵ Brownlie, Ian, *Systems of the Law of Nations State Responsibility (part 1)* (1983), Oxford University Press: Oxford, s. 38 ff.

culpöst eller dolöst beteende inte kunnat påvisas. Detta skulle undergräva förtroendet för det internationella rättssystemet och skapa ett system där principen om staters jämlikhet frångås.¹⁰⁶

Förespråkare för teorin om subjektivt ansvar brukar framhålla *the Corfu Channel Case*¹⁰⁷ som ett exempel där domstolen resonerat utifrån teorin om subjektivt ansvar. Domstolen sökte i fallet bevis för att Albanien varit medveten eller i alla fall borde ha varit medveten om att minor utplacerats i kanalen. Röster har emellertid höjts i doktrinen mot denna tolkning. Bland annat Brownlie menar att domstolen endast försökte fastställa Albaniens ansvar för utläggningen av minor och att grunden för detta ansvar fanns i Albanien kännedom om handlingen.¹⁰⁸

The Draft Articles förhåller sig neutral till frågan huruvida statsansvaret ska förstås som strikt eller ej. Ur texten kan man varken utläsa att culpöst beteende är något som krävs eller utesluts och läsaren är hänvisad till att tolka texten utifrån varje enskilt fall.¹⁰⁹

6.4 Hämförbarhetsreglerna

För att ansvar ska kunna utdömas är det inte tillräckligt att en handling eller underlåtenhet har kränkt en folkrättslig förpliktelse. Det krävs också att denna handling kan tillskrivas en stat, det vill säga att någon har utfört handlingen eller underlåtenheten i statens namn.¹¹⁰ Eftersom varje handling som en medborgare företar inte binder staten regleras i *the Draft Articles*, artiklarna 4-11, åtta situationer som anses hämförbara till staten. Personer som agerar i statens namn anses generellt vara en del av statsapparaten genom att inneha den lagstiftande, dömande eller exekutiva makten men *the Draft Articles* reglerar också andra fall då ett handlande kan tillskrivas staten. Sådant handlande kan exempelvis vara handlingar som är företagna av privatpersoner men som i efterhand godkänns av staten eller handlingar utförda av rebellgrupper.¹¹¹

En illegal handling som vidtas av en officiell företrädare är hämförbar till staten även om den officiella företrädaren överskrider sin befogenhet och agerar *ultra vires*. Det spelar ingen roll om personen hade uppsåt eller ej till handlingen. Principen har starkt fäste både i praxis och i sedvanerätten. Syftet med principen är att skapa ett uniformt och förutsägbart system i vilket nationella ansvarsregler utelämnas. Då ansvaret för handlingar *ultra*

¹⁰⁶ Lysén, Göran, *State responsibility and international liability of states for lawful acts*, Iustus förlag 1997, s 95

¹⁰⁷ Corfu Channel case (UK v. Albania), Merits, ICJ Rep. 1949

¹⁰⁸ Brownlie s. 43

¹⁰⁹ Crawford, s. 11

¹¹⁰ Dixon s. 232

¹¹¹ Shaw, s. 701

vires förefaller vara strikt stödjer principen teorin om att statsansvarsreglerna inte förutsätter culpöst eller dolöst beteende.¹¹²

6.4.1 Handlingar utförda av statens organ

Art 4 *the Draft Articles* stadgar att handlingar som utförs av ett organ under staten ska anses hänförliga till denna. Det spelar ingen roll vilken kapacitet organet har, det vill säga om det är lagstiftandet, exekutivt, dömande eller har en annan funktion. Inte heller är det av betydelse hur organet klassificeras i den nationella lagstiftningen eller vilken position det har. Organ under regeringen ska bedömas på samma sätt som lokala myndigheter.¹¹³ I begreppet organ innefattas "...*every person or entity...*"¹¹⁴ som kan anses ha samma position som ett organ i enlighet med nationell lagstiftning. Uttrycket ska förstås att innefatta både fysiska och juridiska personer så som till exempel tjänstemän, departement, kommission eller liknande institution som kan utöva myndighetsutövning. Stadgandet har tillkommit för att en stat inte ska kunna undgå ansvar av den anledning att man inte uttryckligen har valt att benämna inrättningen som ett organ.¹¹⁵

6.4.2 Handlingar som lagts ut på entreprenad

Artikel 5 *the Draft Articles* reglerar hänförligheten då en stat har lagt ut en del av sin verksamhet som normalt tillkommer staten på en privat aktör. Resultatet blir att handlingar företagna av en person eller inrättning som inte kan anses vara ett organ men som bedriver verksamhet som innefattar någon typ av myndighetsutövning kan anses utförda av staten själv.¹¹⁶ Artikeln tar sikte på halvstatliga inrättningar samt på tidigare statsägda företag som övergått i privat ägo men fortfarande utför viss service åt det offentliga. Privata bevakningsfirmor som auktoriserats till att övervaka fängelser och flygbolag som bemyndigats med vissa befogenheter i immigrationsärenden är exempel på förhållanden som omfattas av artikel 5. Artikeln gör inget anspråk på att definiera vad som omfattas i begreppet myndighetsutövning. Avgörande blir istället den specifika statens samhällsstruktur och dess historia och traditioner.¹¹⁷

6.4.3 Förfogande över annan stats organ

Artikel 6 *the Draft Articles* syftar till att reglera situationer då en stat "lånar ut" ett av sina organ till en annan stat. Organet står i sådana situationer

¹¹² Crawford, s. 106 ff.

¹¹³ Ibid. s. 94 ff.

¹¹⁴ Återfinns i artiklarna 4, 5, 7 *Draft Articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts* (2001)

¹¹⁵ Crawford, s. 98

¹¹⁶ Shaw, s. 702

¹¹⁷ Crawford, s.100 ff.

under mottagarstatens effektiva kontroll och det agerar också på dess vägnar. Således innebär detta att organets handlingar är hänförliga till staten den tjänar och inte till den utlånde staten. Den engelska lydelsen av *the Draft Articles* använder termen "placed at the disposal of" (förfoga över) för att indikera att samtycke från den mottagande staten kan anses föreligga. Artikel 6 syftar emellertid inte till att reglera situationer där samarbete mellan stater styrs av traktat eller liknande. Inte heller omfattas bistånd eller rena hjälpinsatser av artikeln. Tänkbara situationer i vilka artikel 6 är tillämplig är till exempel domare som utses för att fungera som dömande organ i ett specifikt mål i en annan stat eller sjukvårdsorgan som sänds till en annan stat för att hjälpa till med att motverka en epidemi eller liknande. Det krävs dock att det "utlånde" organet utför någon typ av myndighetsutövning för den mottagande statens räkning för att artikeln ska bli tillämplig.¹¹⁸

6.4.4 Handlingar som kontrollerats av staten

Handlingar som utförts av en privatperson eller en grupp av privatpersoner på direkta instruktioner eller under statens ledning och kontroll ska enligt artikel 8 *the Draft Articles* anses hänförliga till staten. En tänkbar situation när artikeln kan bli tillämplig är när en grupp privatpersoner utan att formellt bli en del av statsapparaten används av staten som en extra resurs eller hjälpmedel till sitt agerande. Artikel 8 förutsätter emellertid att det föreligger en genuin länk mellan privatpersonerna och dess agerande och statsapparaten.¹¹⁹

Det föreligger inga större svårigheter att definiera vad som avses med direkta instruktioner. Däremot har problem uppkommit vad avser tolkning av att ett agerande är under statens kontroll. Enligt kommentaren till *the Draft Articles* ska agerande av en grupp privatpersoner anses

... attributable to the State only if it directed or controlled the specific operation and the conduct complained of was an integral part of that operation.¹²⁰

Graden av kontroll som en stat måste utöva över privatpersonernas agerande för att detta ska anses hänförligt till staten diskuterades i *Nicaragua Case*¹²¹. USA hade genom att skicka vapen och pengar bistått paramilitära trupper, Contras, som hade gjort sig skyldig till kränkningar av humanitärrätten. Domstolen ansåg att USA endast kunde hållas ansvarig för Contras agerande om det förelåg en sådan hög grad av kontroll att man kunde tala om en effektiv kontroll. I princip innebär detta att Contras skulle agera utifrån instruktioner från USA och att USA således kunde gå in och avbryta varje specifik operation. Domstolen ansåg att även om USA hade en

¹¹⁸ Ibid. s. 103 ff.

¹¹⁹ Ibid. s. 110

¹²⁰ Ibid. s. 110

¹²¹ Nicaragua case (Nicaragua v. USA) Merits, ICJ Rep. 1982

generell kontroll över Contras agerande så motsvarade inte detta kravet på effektiv kontroll och Contras handlande kunde således inte tillskrivas USA.¹²²

Trots domstolens uttalande verkar inte rättsläget vara helt klarlagt. Saken kom även att prövas i *Tadić case*¹²³ i vilket domstolen uttalade att graden av kontroll kan variera från fall till fall och en hög grad av kontroll är kanske inte alltid nödvändigt. Domstolen valde således att frånga den princip som statuerats i *Nicaragua case*. I gengäld introducerades en ny princip om ”overall control”. Principen innebär att det är tillräckligt att en stat koordinerat och övervakat operationer eller händelser utförda av en grupp för att hänförlighet ska anses föreligga. Däremot krävs det inte att staten har direkt kontroll över varje specifik händelse. Det bör dock i sammanhanget nämnas att det sistnämnda fallet till skillnad mot det första berör frågan om individuellt straffansvar. Även andra skillnader finns som kan ha föranlett den annorlunda bedömningen.¹²⁴ Tveksamheten över vilken princip som bör tillämpas blev inte heller mindre av att saken prövades ytterligare en gång i *Bosnia Genocide case*¹²⁵. Domstolen valde i detta mål att förkasta principen om ”overall control” då denna ansågs vara alltför vid och tånjbar. I sin bedömning huruvida f.d. jugoslaviska republiken Makedonien (FYROM) kunde hållas ansvariga för massakern i Srebrenica ansåg domstolen att så inte var fallet. Domstolen hänvisade i sin dom till *Nicaragua case* och menade att FYROM inte kunde anses nå upp till kravet på effektiv kontroll.

6.4.5 Handlingar utförda på grund av statens försummelse att agera

Om en stat försummar att utföra vissa handlingar som inkluderar myndighetsutövning och dessa istället utförs av en privatperson eller en grupp av privatpersoner anses handlingarna trots detta hänförliga till staten. Dessa situationer uppkommer relativt sällan men kan ske under revolutioner, väpnade konflikter eller under utländsk ockupation. Ett exempel ur verkligheten skedde under den iranska revolutionen i slutet av 1970-talet då en grupp privatpersoner som stödde revolutionen, så kallade *Komitehs*, ombesörjde tull- och invandringsärenden på Teherans flygplats.¹²⁶

6.4.6 Handlingar utförda av rebellgrupper

Utgångspunkten är att handlingar utförda av rebellgrupper inte anses hänförliga till staten då denna saknar effektiv kontroll över dess handlingar.

¹²² Nicaragua case (Nicaragua v. USA) Merits, ICJ Rep. 1982

¹²³ Tadić (Case IT-94-1-T) (Judgement) (Trial Chamber II)

¹²⁴ Shaw, s. 705

¹²⁵ Bosnia Genocide case (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) 26 February 2007, ICJ Rep.

¹²⁶ Crawford, s. 114

Handlingarna likställs med handlingar utförda av privatpersoner så länge som gruppen inte tar över makten i den redan existerande staten eller utropar en del av dess territorium till en ny stat. Sker detta kommer saken i ett annat ljus och rebellgruppen kan då hållas ansvarig för handlingar den företagit före makttillträdet.¹²⁷

Tidpunkten för när en rebellgrupp kan anses ha tagit makten är väsentlig. I *Short case*¹²⁸ fastslog *US-Iran Claims Tribunal* att Iran med hänvisning till artikel 10 *the Draft Articles* inte kunde hållas ansvarig för avvisningen av den amerikanske medborgaren Short då revolutionärerna ännu inte hade lyckats ta kontroll över det iranska territoriet. Avvisningen utfördes av anhängare till revolutionen och deras handlingar var inte hänförliga till rebellgruppen.¹²⁹

I det fall som rebellgruppen övertar makten i en redan existerande stat blir staten konkret ansvarig för rebellgruppens agerande då staten inte upphör att existera i folkrättslig mening på grund av förändringar av makten inom staten. Bildas en ny stat blir denna ansvarig för rebellgruppens agerande då det finns en genuin länk mellan rebellgruppen och den nya staten.¹³⁰

6.4.7 Handlingar som erkänns och accepteras som statens egna

Statsansvar förutsätter som huvudregel att en person eller ett organ som företräder staten har brutit mot en folkrättslig regel. Ett undantag finns emellertid att hitta i artikel 11 *the Draft Articles*. Artikeln behandlar en situation där en privatperson eller en grupp av privatpersoner utför en folkrättsstridig handling vilken staten godtar och accepterar som sin egen. Under sådana förutsättningar anses privatpersonernas handlande hänförligt till staten. Att godta och acceptera handlandet som sitt eget ska förstås som att staten uttryckligt eller implicit uppmanar och uppmuntrar privatpersonerna att begå handlingen eller att man i efterhand godtar agerandet. Ett allmänt erkännande av den faktiska situationen torde emellertid inte vara tillräckligt.¹³¹ Saken kom att prövas i *Teheran Hostages case*¹³². ICJ ansåg att även om studenternas stormning av den amerikanska ambassaden i sig inte kunde anses hänförligt till staten Iran då studenterna inte företrädde Iran så kunde Iran hållas ansvarig för deras agerande då man offentligt godkände agerandet och uttryckt sitt gillande.

¹²⁷ Ibid. s. 116 ff.

¹²⁸ Short v. the Islamic Republic of Iran, ICJ, Rep. 1987

¹²⁹ Shaw, s. 706

¹³⁰ Crawford, s. 116 ff.

¹³¹ Ibid. s. 121

¹³² Tehran Hostages Case, Merits, ICJ, Rep. 1980

6.5 Ansvarfrihetsgrunder

Precis som i nationell lagstiftning så finns det i folkrätten situationer då en olaglig handling inte ger upphov till ansvar. *The Draft Articles* definierar dessa situationer som samtycke, självförsvar, kontraåtgärder, *force majeure*, nöd samt nödvändighet. Situationerna ska förstås som att de ursäktar det olagliga beteendet, inte som att det olagliga beteendet blir lagligt eller att det ”suddas ut”. I fråga om handlingar som strider mot en tvingande folkrättslig norm, *jus cogens*, kan ansvar för dessa aldrig uteslutas med hänvisning till ovannämnda situationer.¹³³

6.5.1 Samtycke

Samtycket från en stat till en annan att handla på ett visst sätt undantar ansvar för den handlande staten även om handlingen är av sådan karaktär att den anses olaglig. Så länge som handlingen håller sig inom samtyckets gränser och samtycket är avgivet av någon som har behörighet därtill så är principen om ansvarsfrihet relativt okontroversiell.¹³⁴

6.5.2 Självförsvar

Rätten till självförsvar är en medärvd ”*inherited right*” för alla stater. Principen kommer till uttryck i artikel 51 FN-stadgan och är ett undantag till det allmänna våldsförbudet i artikel 2.4. Artikel 21 *the Draft Articles* undantar ansvar för handlingar vidtagit i självförsvar som står i överensstämmelse med FN-stadgan. Det är dock viktigt att påpeka att ansvar för alla handlingar som utförs i självförsvar inte nödvändigtvis undantas genom artikel 21. Den internationella humanitarrätten och de mänskliga rättigheterna är principer som alltid måste respekteras.¹³⁵

6.5.3 Kontraåtgärder

Om en stat kränker en förpliktelse gentemot en annan stat kan detta rättfärdiga den kränkta staten att vidta åtgärder som normalt sett är olagliga om dessa syftar till att få ett upphörande av kränkningen. ICJ ställde i *Gabčíkovo-Nagymaros Project case*¹³⁶ upp tre kriterier som måste vara uppfyllda för att en kontraåtgärd ska anses laglig. För det första menade domstolen att handlingen måste vara vidtagen som ett svar på den andra statens kränkning. För det andra måste handlingen vara riktad mot denna stat. För det tredje måste den skadade staten ha påkallat att man önskar att staten ska upphöra med sitt beteende och utge gottgörelse. *The Draft*

¹³³ Dixon, s. 238

¹³⁴ Crawford, s. 163

¹³⁵ Ibid. s. 166

¹³⁶ *Gabčíkovo-Nagymaros Project Case (Hungary v. Slovakia)*, ICJ Rep. 1994

articles föreskriver vidare att kontraåtgärder endast får vidtas inom vissa givna gränser. En stat som vidtar kontraåtgärder kan inte bortse från sina förpliktelser att avhålla sig från att använda våld, förpliktelser under mänskliga rättigheter och humanitärrätten samt andra förpliktelser av *jus cogens*- karaktär. Åtgärderna måste vidare även uppfylla proportionalitetskravet i artikel 51 *the Draft Articles*.¹³⁷

6.5.4 Force majeure

Force majeure kan åberopas som en grund för ansvarfrihet när en oförutsägbar händelse är för handen som inte kan kontrolleras av staten och som leder till att staten är förhindrad från att utföra en förpliktelse. Tänkbara situationer när *force majeure* föreligger är till exempel vid naturkatastrofer eller när en stat tappar kontroll över sitt territorium genom övertagande av en annan stat. Tröskeln för att nå upp till *force majeure* är hög. Det är inte tillräckligt att en händelse har inneburit att det varit svårare att utföra en förpliktelse, händelsen måste ha gjort det omöjligt att utföra den. Inte heller omfattas situationer då staten agerat försumligt eller vårdslöst. Principen om ansvarfrihet vid *force majeure* är väl förankrad i sedvanerätten men återfinns även i flera traktater, däribland Wienkonventionen om traktaträtt och Havsrättskonventionen. Det är relativt vanligt att *force majeure* åberopas som en grund att undslippa ansvar. Praxis har emellertid varit restriktiv med att definiera situationer som *force majeure*.¹³⁸

6.5.5 Nöd

Nöd- och *force majeure*-situationer är mycket snarlika. Skillnaden är i princip endast teoretisk och innebär att nöd anses omfatta ett visst mått av val. I praktiken är det dock sällan som situationen ger utrymme för ett verkligt val.¹³⁹ Nöd som grund för ansvarsfrihet återfinns i artikel 24 *the Draft Articles*. Artikelns omfattning är begränsad till situationer då människoliv står på spel. De flesta fall i praxis förefaller vara situationer som involverar flygplan eller skepp som passerar annan stats territorium med hänvisning till svåra väderförhållanden eller tekniska problem. Artikelns omfattning exkluderar emellertid andra situationer i vilka människoliv står på spel. Det finns en inbyggd proportionalitetsprincip i artikel 24 som innebär att nöd inte kan åberopas som en grund för ansvarsfrihet om situationen är sådan att agerandet för att rädda människoliv äventyrar andra människors säkerhet. Ett sådant förhållande kan till exempel vara för handen om ett militärt flygplan med sprängämnen ombord riskerar att orsaka en stor explosion vid en nödlandning.¹⁴⁰

¹³⁷ Shaw, s. 709 ff.

¹³⁸ Crawford, s. 170 ff.

¹³⁹ Shaw, s. 712

¹⁴⁰ Crawford, s. 174 ff.

6.5.6 Nödvändighet

Artikel 25 *the Draft Articles* reglerar frågan om ansvarsfrihet då ett agerande från statens sida föranletts av nödvändighet. Nödvändighet kan endast åberopas om det är det enda sättet att skydda ett väsentligt intresse från en överhängande fara. Om statens agerande får konsekvensen att den stat mot vilken man har förpliktelsen får ett lika väsentligt intresse kränkt så kan inte nödvändighet åberopas som en grund att undslippa ansvar. Vad som utgör ett väsentligt intresse bestäms från fall till fall.¹⁴¹ I praxis finns bland annat exempel då nödvändighet har åberopats med hänvisning till skydd för miljön, människoliv och djurarter.¹⁴² Nödvändighet kan endast åberopas om agerandet varit det enda möjliga för att skydda intresset. I *Gabčíkovo-Nagymaros Project case*¹⁴³ ansåg ICJ, med hänsyn tagen till det arbete som redan utförts, investeringarna som gjorts samt möjligheten att lösa meningsskiljaktigheterna på annat sätt, inte att den enda tänkbara lösningen var att upphöra med dammprojektet. Det är således inte tillräckligt att man agerat på ett visst sätt för att det varit bekvämt eller billigare. Detta bekräftades även i *the Palestinian Wall Advisory Opinion*¹⁴⁴ vari domstolen menade att nödvändighet endast kan accepteras i exceptionella fall och att det inte är staten självt som avgör när ett sådant fall föreligger. Mot denna bakgrund ansåg inte ICJ att uppförandet av muren mellan Israel och Palestina var enda sättet att skydda den israeliska befolkningen.

6.6 Att göra statsansvar gällande

Statsansvarsreglerna kretsar runt staters ansvar för kränkningar av folkrättsliga förpliktelser. Det är därför naturligt att endast stater kan göra statsansvar gällande. En skadad stat har enligt artikel 42 *the Draft Articles* rätt att åberopa statsansvar mot en annan stat individuellt eller kollektivt. Individuell rätt att kräva statsansvar förutsätter antingen att det finns ett bilateralt förhållande genom till exempel ett traktat eller att en stat som är part till en unilateral traktat får sin rätt kränkt. Kollektivt ansvarsutkrävande är möjligt antingen när en kränkning av en förpliktelsen har skett mot flera stater eller när en kränkning har skett mot världssamfundet i stort, det vill säga mot en så kallad *erga omnes*-förpliktelse.¹⁴⁵ Artikel 48 reglerar möjligheten för annan än den kränkta staten att åberopa statsansvar och ska ses som ett komplement till artikel 42. Exempel på kollektiva kränkningar kan vara handlingar som kränker miljön, säkerheten eller mänskliga rättigheter i ett visst område som spänner över flera stater. Artikeln specificerar inte vad som anses utgöra en kränkning mot en *erga omnes*-

¹⁴¹ Ibid. s.178

¹⁴² Se bland annat *The "Torrey Canyons"*, Cmnd 3246 (London, Her Majesty's Stationary Office, 1967), *Palestinian Wall Advisory Opinion*, ICJ Rep. 2004, *Fisheries Jurisdiction (Spain v. Canada)*, ICJ Rep. 1998

¹⁴³ *Gabčíkovo-Nagymaros Project Case (Hungary v. Slovakia)*, ICJ Rep. 1994

¹⁴⁴ *Palestinian Wall Advisory Opinion*, ICJ Rep. 2004

¹⁴⁵ Crawford, s. 257 ff.

förpliktelse men praxis pekar på att bland annat aggressionshandlingar, kränkningar av grundläggande mänskliga rättigheter, rätten till självbestämmande och andra principer av liknande karaktär omfattas av detta.¹⁴⁶

Som vi såg i kapitel 6.2 kan inte heller statsansvar åberopas om hänsyn inte tagits till kravets nationalitet eller om de inhemska rättsmedlen inte uttömts.

6.7 Konsekvensen av brott mot statsansvarsreglerna

När det är slagits fast att en kränkning av en folkrättslig förpliktelse är för handen kan den skadade staten åberopa statsansvar. Innebörden av statsansvaret regleras i artiklarna 28-39 *the Draft Articles*.

6.7.1 Upphörande

I första hand kan en skadad stat kräva att staten som kränker en folkrättslig förpliktelse upphör med denna och garantera att det inte kommer att upprepas i framtiden. Kränkningen måste vara av utdragen eller repetitiv karaktär och den kränkta förpliktelsen fortfarande vara i kraft när statsansvaret åberopas.¹⁴⁷ Tänkbara situationer är bland annat olagliga ockupationer av annan stats territorium och motvilja mot att anpassa nationell lagstiftning till internationell standard.¹⁴⁸

6.7.2 Gottgörelse

Den kränkande staten är i enlighet med artikel 31 *the Draft Articles* skyldig att gottgöra den skadade staten för den skada den har åsamkat. Principen uttrycktes första gången i *Chorzów Factory case* där den Permanenta mellanfolkliga domstolen (PCIJ) underströk att

The essential principle contained in the actual notion of an illegal act is that reparation must, as far as possible, wipe out all the consequences of the illegal act and re-establish the situation which would, in all probability, have existed if that act had not been committed.¹⁴⁹

Principen, som upprepats flera gånger i praxis,¹⁵⁰ ger uttryck för att gottgörelsen ska vara fullständig. Detta innebär att både ekonomisk och ideell skada omfattas av ersättningsskyldigheten. Ekonomisk skada omfattar

¹⁴⁶ Ibid. s. 277 ff.

¹⁴⁷ Shaw, s. 714

¹⁴⁸ Brownlie, s. 193

¹⁴⁹ PCIJ, Series A, No. 17, 1928 pp. 47-48

¹⁵⁰ Se bland annat Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports 1997 och M/V Saiga (No 2)

egendomsskador och andra skador som innebär en ekonomisk förlust. Ideell skada ska förstås som personligt lidande, förlust av närstående, intrång i privatlivet och andra kränkningar av liknande natur.¹⁵¹

Gottgörelsen kan ta sig olika form beroende på vilken typ av kränkning som skett. Enligt artikel 34 *the Draft Articles* är de tänkbara gottgörelseformerna restitution, kompensation och gottgörelse (satisfaktion). Dessa kan tillämpas individuellt eller i kombination med varandra.

6.7.2.1 Restitution

I första hand ska gottgörelse ske genom restitution. Detta innebär att den kränkande staten ska återställa situationen så som den förelåg före kränkningen. Restitution kan inte bli tillämpligt om det är materiellt omöjligt att återställa situationen till exempel för att egendomen är förstörd eller om situationen är sådan att den av annan anledning inte kan återgå till *status quo*. Inte heller tillämpas restitution i situationer där det är oproportionerligt att kräva restitution till skillnad mot kompensation.

Materiell restitution innebär till exempel att egendom såsom fartyg eller dokument lämnas tillbaka och att personer frigivs eller överlämnas till myndigheter i den stat där de är medborgare. Juridisk restitution innebär att en modifikation görs i ett juridiskt förhållande. Till exempel tillägg i nationella lagar, annulleringar av beslut och åtgärder vidtagna för att anpassa den nationella lagstiftningen till folkrätten omfattas av juridisk restitution.¹⁵²

6.7.2.2 Kompensation

Om inte restitution är tillräckligt för att gottgöra skadan är den kränkande staten skyldig att utge kompensation till staten som lidigt skada. Kompensation ska utbetalas med hänsyn tagen till den rättsliga skadan, det vill säga även moraliska kränkningar, till exempel förolämpningar eller personligt lidande, som inte innebär materiell förlust ska kompenseras.¹⁵³ Tanken är att den skadedrabbade staten ska ersättas fullt ut. Detta innebär att ersättningen för den materiella skadan bestäms till marknadsvärdet. I fall där det handlar om egendom som normalt figurerar på en marknad utgör detta i princip inga problem. Större svårigheter råder då det rör sig om egendom som är unik eller ovanlig, till exempel konst eller kulturföremål. Enligt artikel 36.2 *the Draft Articles* så kan eventuella framtida vinster medräknas i kompensationen. Praxis visar dock att domstolar och tribunaler varit försiktiga i sina bedömningar huruvida framtida vinster ska kompenseras.¹⁵⁴

¹⁵¹ Crawford, s. 202

¹⁵² Ibid. s. 214

¹⁵³ Shaw, s. 718

¹⁵⁴ Crawford, s. 226 ff.

6.7.2.3 Upprättelse

Gottgörelse, satisfaktion, innebär att den kränkande staten ger den skadade staten upprättelse genom till exempel ett erkännande av kränkningen, en offentlig ursäkt eller genom att väcka åtal mot de individer som utfört handlingen. Satisfaktion eller upprättelse är ett vanligt sätt att gottgöra en skadad stat då kränkningen inte består i ekonomisk skada på egendom.¹⁵⁵ Tänkbara situationer är till exempel när en stat kränkt en annan stat genom att bränna dess flagga, kränkningar av suveränitetsprincipen eller illa behandling av statsöverhuvud eller diplomatiska företrädare.¹⁵⁶ Satisfaktion behöver endast tillämpas om den skadade staten inte blivit gottgjord genom restitution eller kompensation.

¹⁵⁵ Shaw, s. 719

¹⁵⁶ Crawford, s. 232

7 Non-governmental organisations

7.1 Inledning

Internationella organisationer som saknar koppling till en stat blir allt vanligare aktörer på den internationella arenan. Enligt en undersökning gjord 2003 fanns så många som 40 000 internationella så kallade *non-governmental organisations, NGO*, runt om i världen.¹⁵⁷ En generell accepterad definition av *NGO* saknas inom folkrätten. Artikel 1 *the European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organizations* som trädde i kraft 1991 definierar *NGO* som en privat sammanslutning som saknar vinstintresse och som verkar i mer än en stat. Om vi bortser från det internationella rekvisitet är denna definition relativt vanligt förekommande.¹⁵⁸ Organisationernas verksamhet spänner över flera områden. Mänskliga rättigheter, kvinnofrågor, frågor som rör utbildning och social välfärd samt miljöfrågor är några exempel på frågor som engagerar *NGO:s*. De allra flesta *NGO:s* arbetar med att genom information och utbildning väcka opinion kring relevanta frågor inom dess område.¹⁵⁹

7.2 Rättskapacitet

Statusen på internationella *Non-governmental organisations* inom folkrätten är inte oproblematiske. Det folkrättsliga normsystemet vilar traditionellt på uppfattningen att endast stater kan utgöra rättssubjekt och agera på den internationella arenan.¹⁶⁰ Med tiden har dock en viss utveckling skett. Idag tillerkänns flera mellanstatliga organ, så kallade *intergovernmental organisations*, en viss rättssubjektivitet. Gemensamt för dessa är att deras ursprung kan härledas till en stat.¹⁶¹ Det förekommer också enstaka sammanslutningar som inte har sitt ursprung i en stat eller en mellanstatlig organisation men som trots detta har uppnått någon form av rättssubjektivitet. Ett sådant exempel är Röda korset som på många sätt kan anses falla inom definitionen för en *NGO*. Detta tyder på att om stater väljer att acceptera sådana sammanslutningar så finns det egentligen inget hinder i normsystemet som sådant mot att godta *NGO:s* som rättssubjekt.¹⁶²

¹⁵⁷ Lee, Julian, "NGO Accountability: Rights and Responsibilities Julian Lee, Programme on NGOs and Civil Society

CASIN", s. 3, <http://www.casin.ch/web/pdf/ngoaccountability.pdf>, 2008-05-03

¹⁵⁸ Lindblom, Anna-Karin, *The Legal Status of Non-Governmental Organisations in International Law*, (2001), Universitetsstryckeriet: Uppsala, s. 46

¹⁵⁹ Malanczuk, s. 97

¹⁶⁰ Lindblom, s. 59 ff

¹⁶¹ Ibid. s. 63 ff

¹⁶² Ibid. s. 68

NGO:s agerar idag ofta som rådgivare, experter och övervakare inom det område där de verkar. Både stater och mellanstatliga organ drar nytta av *NGO:s* kunskap och verksamhet. Förfarandet måste anses vara väl förankrat i folkrådet. Rätten för till exempel Economic and Social Council of the United Nations, ECOSOC, att samarbeta med *NGO:s* stadgas till exempel i artikel 71 FN-stadgan.¹⁶³ Miljöorganisationer tillåts ofta delta vid större internationella konferenser. Ett exempel är FN:s Riokonferens år 2002 då cirka 2000 *NGO:s* deltog i arbetet. Deras arbete som ”partners” kom att uppmärksammas i *Agenda 21*.¹⁶⁴ Samarbetet mellan *NGO:s* och mellanstatliga organ och stater har medfört att *NGO:s* förvärvat vissa rättigheter och skyldigheter. Rättskapaciteten är emellertid endast partiell och bestäms i princip utifrån de mellanstatliga organen och staterna. *NGO:s* får de rättigheter och skyldigheter som övriga aktörer väljer att ge dem. De rättigheter som tillkommer *NGO:s* självständigt är de som är hänförliga till organisationens existens och funktion, så kallade organisationsrättigheter. Hur dessa ser ut och hur långtgående de är varierar dock beroende på geografisk hemvist och vilken typ av frågor som organisationen arbetar med.¹⁶⁵ Begränsningar finns till exempel vad avser processbehörighet inför ICJ.¹⁶⁶

NGO:s tenderar att tillerkännas fler rättigheter än skyldigheter. Utgångspunkten är att stater fortfarande ytterst anser sig vara ansvariga för kränkningar av folkrättsliga förpliktelser. Skyldigheterna för *NGO:s* som verkar inom området för mänskliga rättigheter är något mer reglerade än vad de är inom andra områden. Till exempel är organisationerna bundna av artikel 30 FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna som stadgar att grupper är skyldiga att avhålla sig från att företa handlingar som strider mot stadgan.¹⁶⁷ Under de senaste åren har flera röster höjts mot bristande transparens och ansvarstagande bland *NGO:s*. Detta har lett till att flera egna initiativ har tagits av *NGO:s* för att komma till rätta med problemet. Ett sådant initiativ resulterade i *the Accountability Charter* som är undertecknad av 11 av världens ledande *NGO:s*. Bland parterna finns bland annat Amnesty International, Greenpeace International och Oxfam International.¹⁶⁸

Det råder i doktrinen delade meningar om huruvida *NGO:s* bör sträva efter att bli rättssubjekt i folkrättsens mening. En del författare menar att ett erkännande i förlängningen skulle undergräva dess inflytande. Dessa menar att organisationerna i sin självständiga ställning kan göra mest nytta som länk mellan stater och individer. Andra menar tvärt emot att en institutionalisering av begreppet *NGO* är en nödvändighet för att dess

¹⁶³ Ibid. s. 46

¹⁶⁴ Malanczuk, s. 97

¹⁶⁵ Lindblom, s.463

¹⁶⁶ Ibid. s. 464

¹⁶⁷ Ibid. s. 464 ff.

¹⁶⁸ Ossewaarde, Ringo, Nijhof, André & Heyse, Liesbet, “Dynamics of NGO Legitimacy: How organising betrays Core Missions of INGOs”, *Public Administration and Development* 28, (2008), s 43

verksamhet ska kunna anses legitim.¹⁶⁹ Även om det idag endast är stater som tillerkänns full rättskapacitet är det möjligt att även *NGO:s* med tiden genom utveckling av sedvanerätten kommer att tillerkännas en allt större, generell rättskapacitet. Avgörande blir hur stater i framtiden kommer att samarbeta med *NGO:s*.¹⁷⁰

7.3 Greenpeace

Greenpeace bildades 1971 ur de spontana aktioner som genomfördes i protest mot amerikanska provsprängningar av atomvapen i Alaska. Några år senare breddades organisationens verksamhet till att även omfatta andra miljöfrågor. 1977 bildades Greenpeace International.¹⁷¹ Greenpeace har idag 2,8 miljoner medlemmar och kontor i 41 länder.¹⁷² Kontoren är i stor utsträckning autonoma när det kommer till att utföra kampanjer och söka ekonomiska medel.¹⁷³ För att värna sin oberoende ställning mottar Greenpeace inga donationer från regeringar, företag, politiska partier eller mellanstatliga organisationer som FN eller EU. Verksamheten finansieras istället via donationer från privatpersoner, stiftelser och liknande.¹⁷⁴

7.3.1 Civil olydnad

Greenpeace verksamhet syftar till att informera och hitta lösningar till samhällets miljöhot. Ofta genomförs spektakulära aktioner för att väcka opinion. Aktionerna bygger på principen om civil olydnad. Organisationen tar avstånd från våld och skadegörelse. Öppenhet, demokrati och ansvarstagande är ledord.¹⁷⁵ Greenpeace är en av initiativtagarna till *the Accountability Charter* från 2006.¹⁷⁶ Enskilda individer som medverkar i Greenpeaces aktioner ansvarar själv för sitt agerande. Detta har tidigare inneburit att Greenpeace som organisation inte åtalats om aktionerna strider mot nationell lag. I en dansk dom från 2005 dömdes emellertid Greenpeace enligt de nya danska terroristlagarna som införts i kölvattnet av händelserna den 11 september 2001. Lagstiftningen gör det möjligt att väcka åtal mot en organisation för handlingar som enskilda medlemmar utför. Aktivisterna hade trängt in i Lantbrukarnas huvudkontor i Köpenhamn och hängt upp en

¹⁶⁹ Se Akehurst sid 97 samt Ossewaarde, Ringo, Nijhof, André & Heyse, Liesbet

¹⁷⁰ Lindblom, s. 472

¹⁷¹ <http://www.greenpeace.org/international/about/history>, 2008-03-29

¹⁷² <http://www.greenpeace.org/international/about/faq/questions-about-greenpeace-in>, 2008-05-03

¹⁷³ <http://www.greenpeace.org/international/about/how-is-greenpeace-structured>, 2008-05-03

¹⁷⁴ <http://www.greenpeace.org/international/about/our-core-values/fundraising-principles>, 2008-03-29

¹⁷⁵ <http://www.greenpeace.org/sweden/om-oss/vaerderingar-och-kaennetecken>, 2008-03-29

¹⁷⁶ <http://www.greenpeace.org/international/about/our-core-values/transparency-and-accountabilit>, 2008-05-03

banderoll med texten ”nej till gmo-svin” på husfasaden. Greenpeace dömdes för olaga intrång och för störandet av ordningen att betala 30 000 danska kronor i böter. Domen väckte debatt i Danmark och flera politiker menade att det var olyckligt att lagen använts till att straffa fredliga organisationer när syftet var att straffa potentiella terrorister. Lennart Daléus, generalsekreterare för Greenpeace i Norden, menade att Danmark genom domen infört kollektiv bestraffning vilket strider mot grundläggande principer i ett demokratiskt rättssamhälle.¹⁷⁷ Den svenska terroristlagstiftningen är utformad på ett sätt som innebär att olika former av civil olydnad inte omfattas av definitionen av terroristbrott. I förarbetena till lagen nämns som exempel på civil olydnad allmänna aktioner mot omdebatterade projekt som till exempel olika byggprojekt och utvinning av naturtillgångar.¹⁷⁸

7.3.2 Svensk praxis

Samhällets inställning till aktioner av den typ som Greenpeace företar synes vara relativt tolerant så länge som aktionen inte är av längre varaktighet och de ekonomiska konsekvenserna är jämförelsevis små. I rättsfallet NJA 1982 s.621¹⁷⁹ hade domstolen att ta ställning till huruvida påföljdseftergift eller nedsättning av påföljden kunde komma ifråga med beaktande av att brottet begåtts i syfte att väcka opinion mot ett politiskt beslut om att förvara radioaktivt kärnbränsle i urberget. Aktivisterna som stod åtalade för egenmäktigt förfarande hade tillsammans med andra aktivister hindrat arbetsfordon från att komma fram till en plats där provborrningar skulle ske genom att sätta sig på en väg tillhörande en privat markägare. Domstolen konstaterade att det i ett demokratiskt samhälle är av grundläggande betydelse att medborgarna respekterar politiska beslut. Att bedöma utomparlamentariska handlingar med särskild mildhet skulle i förlängningen kunna leda till att folkvalda politiker hindras från att utöva de befogenheter som de tilldelats genom val. Mot denna bakgrund ansåg domstolen inte att påföljdseftergift kunde komma i fråga. Vad avsåg påföljdsfrågan menade domstolen emellertid att denna måste bestämmas utifrån handlingens varaktighet och dess ekonomiska konsekvenser. Även politiska motiv som innebar att den åtalade i egentlig mening saknade brottslig avsikt borde vägas in i bedömningen av påföljd. Vid en sammanvägd bedömning ansåg domstolen att de åtalade saknade egentligt uppsåt till brottet, att handlingen varit av kortvarig natur och att de ekonomiska konsekvenserna blivit relativt små. Följaktligen nedsatte domstolen påföljden.

I bedömningen huruvida ett olaga intrång på område som klassats som skyddsobjekt enligt lagen om skydd för samhällsviktiga anläggningar m.m ska klassas som grovt ansåg hovrätten i RH 2002:41¹⁸⁰ att hänsyn skulle tas

¹⁷⁷ Svanebro, Karin, ”Terroristdom mot Greenpeace är ett hot mot demokratin”, Stockholms Fria Tidning, <http://www.stockholmsfria.nu/artikel/4232>, 2008-04-29

¹⁷⁸ Proposition 2002/03:38 Straffansvar för terroristbrott s. 35

¹⁷⁹ NJA 1982 s. 621

¹⁸⁰ RH 2002:41

till att aktionen mot Barsebäcksverket skett i opinionsbildande syfte. Domstolen ansåg ej att intrånget skulle bedömas som grovt. Vid bedömningen beaktades intrångets varaktighet, den ringa störningen i arbetsfriden och risken för att säkerheten skulle äventyras. Domstolen tog också i påföljdsfrågan hänsyn till det opinionsbildande syftet och avsaknaden av en egentlig brottslig avsikt.

Göta hovrätt förefaller ha resonerat på ett liknande sätt i mål B 3522-02.¹⁸¹ Domstolen bedömde ett olaga intrång som grovt med hänvisning till att de åtalades intrång på ett fartyg i Norrköpings hamn hade hindrat fartyget från att användas på mer än tre dygn och att rederiets kostnader hade blivit omfattande.

¹⁸¹ Mål B 3522-02, Göta hovrätt (2002)

8 Analys

8.1 Hur påverkas de svenska åtagandena i förhållande till HK av Greenpeaces aktioner?

Innan frågan om hur Sveriges åtaganden till HK påverkas av Greenpeaces aktioner kan besvaras måste det klargöras hur den svenska lagstiftningen påverkats av konventionen. Som framgår av kapitel 5.2 så saknar Sverige en enhetlig policy på havsrättens område. Olika lagar och förordningar bildar tillsammans ett nationellt regelsystem. Dessa är emellertid sedan 1996, då HK ratificerades av Sverige, i stort sett anpassade till konventionen. Vad avser tillträde och oskadlig genomfart till svenskt inre vatten och territorialhav är den svenska lagstiftningen i relevanta delar i överensstämmelse med HK:s regleringar.

8.1.1 Första delaktionen

Den första delen i Greenpeaces aktion genomfördes i den svenska skärgården. Med tillämpning av rätta baslinjer, vilket finner stöd i både HK, svensk lagstiftning och praxis, ska skärgården bedömas som svenskt inre vatten. Huvudregeln är att kuststaten har full suveränitet på inre vatten vilket bland annat innebär en rätt att bestämma vem som får passera området. Det finns inget som tyder på att vattenområdena som berörs i föreliggande fall var fria för navigering av utländska fartyg före HK:s tillkomst. Undantaget i HK om rätten till oskadlig genomfart på vattenområden som inneslutits på grund av rätta baslinjedragningar blir således inte tillämpligt. Sverige har följaktligen rätt att hindra fartyg från att passera området. I förevarande fall har emellertid Sverige, genom ett beslut av Statens Strålskyddsinstitut att acceptera exporten av kärnbränslet, samtyckt till att *Atlantic Osprey* vistats på svenskt inre vatten. Sverige har rätt att ställa upp specifika krav som utländska fartyg måste följa för att få tillträde till inre vatten. Sverige har bland annat valt att kräva att alla fartyg som navigerar på svenskt inre vatten och som är mer än 12 meter långa ska anlita lots. Brittiskflaggade *Atlantic Osprey* följde den svenska lagstiftningen och lots följde henne genom svenskt inre vatten. Som framgick av kapitel 4.1 så ger inte heller HK någon generell rätt att gå in i hamn. Kuststaten har rätt att sätta upp specifika krav så länge som dessa inte är diskriminerande eller oskäliga.

Som redogjordes för i kapitel 6.3 så presumeras statsansvar föreligga om

1. en internationellt bindande förpliktelse existerar mellan två specifika stater,
2. en handling eller en underlåtenhet som kan tillskrivas staten har resulterat i att förpliktelsen kränkts och

3. handlingen eller underlåtenheten har inneburit att förlust eller skada uppkommit

Som redovisats ovan finns det ingen generell rätt i HK som ger utländska fartyg rätt att passera inre vatten. Således finns det inte heller någon förpliktelse i HK som Sverige kan ha kränkt gentemot flaggstaten när fartyget hindrades på sin väg mot hamn. Eftersom första kriteriet inte är uppfyllt saknas det anledning att titta närmare på de övriga två. Ett alternativt resonemang skulle kunna föras utifrån tanken att det svenska samtycket för fartyget att vistas på svenskt vatten skulle ge upphov till en förpliktelse mellan Sverige och Storbritannien. Jag har emellertid valt att utelämna denna diskussion och konstaterar därför endast att det inte med tillämpning av HK finns en internationell förpliktelse mellan parterna.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Greenpeaces första aktion störde och fördröjde *Atlantic Ospreys* väg mot hamn men eftersom rätten till oskadlig genomfart inte är tillämplig på inre vatten gjorde sig Sverige inte skyldig till en kränkning av konventionen i detta läge.

8.1.2 Andra delaktionen

Den andra aktionen skedde på svenskt territorialhav väster om Bornholm. Precis som på inre vatten utsträcker sig kuststatens suveränitet till att också omfatta territorialhavet. Skillnaden är emellertid att utländska fartyg har en rätt att navigera på territorialhavet så länge som det rör sig om en oskadlig genomfart. Frågan vi har att ta ställning till är således om *Atlantic Ospreys* ägnade sig åt oskadlig genomfart på sin väg genom det svenska territorialhavet. Med hänsyn tagen till artikel 18 HK måste det anses stå klart att fartyget ägnade sig åt en genomfart. Passagen var ägnad att ta fartyget ut på exklusiv ekonomisk zon och det fria havet och passagen skedde utan syfte att passera inre vatten. Inga uppgifter har framkommit som tyder på att fartygets navigation inte var skyndsamt och oavbruten. Genomfarten presumeras vara oskadlig så länge som den inte stör kuststatens lugn, ordning eller säkerhet. Som framgår av kapitel 4.3.2 finns i artikel 19 HK en exemplifiering av handlingar som inte anses oskadliga. Det finns inga uppgifter som tyder på att *Atlantic Osprey* har ägnat sig åt någon handling som uppräknas i artikeln.

I doktrinen har diskuterats om även transport av viss last skulle kunna utgöra en kränkning av oskadlig genomfart. Diskussionen har bland annat rört transporter av ämnen som är skadliga för miljön. Detta innebär att även transporter av kärnbränsle skulle falla inom denna kategori. Det är inte en helt orimlig tanke att Greenpeaces aktion inte bara syftade till att visa missnöje mot själva beslutet att exportera kärnbränslet utan också mot själva användandet av radioaktiva material som är skadligt för miljön. Mot denna bakgrund skulle alltså transporten av kärnbränsle kunna utgöra en kränkning av oskadlig genomfart. I *Corfu Channel case* tog domstolen fasta på *hur* genomfarten skedde. Detta borde innebära att om transport av kärnbränsle

sker på ett vedertaget sätt som betraktas som säkert både ur miljöhänsyn och mot andra hot, till exempel kapning, så utgör transporten i sig inget hot mot kuststatens säkerhet. I bedömningen av huruvida transport av kärnbränsle utgör en kränkning av oskadlig genomfart bör även artikel 23 HK vägas in. Artikeln stadgar att utländska atomdrivna fartyg och fartyg som transporterar radioaktivt material genom territorialhavet ska vidta särskilda försiktighetsåtgärder. Stadgandet borde ytterligare styrka att en transport av kärnbränsle i sig inte leder till att genomfart betraktas som skadlig. Så länge som försiktighetsåtgärder vidtas ska transporten anses oskadlig. Inga uppgifter har framkommit som tyder på att *Atlantic Osprey* inte vidtog de försiktighetsåtgärder som förväntades av henne. Slutsatsen vid en sammanvägd bedömning måste vara att *Atlantic Ospreys* navigering skett i enlighet med HK:s regelverk samt den svenska tillträdesförordningen och IKFN-förordningen.

Frågan som nu uppkommer är om Sverige kan åläggas statansvar för Greenpeaces aktion på territorialhavet. Som i föregående delkapitel analyseras saken utifrån kriterierna att statsansvar presumeras föreligga om

1. en internationellt bindande förpliktelse existerar mellan två specifika stater,
2. en handling eller en underlåtenhet som kan tillskrivas staten har resulterat i att förpliktelsen kränkts och
3. handlingen eller underlåtenheten har inneburit att förlust eller skada uppkommit

8.1.2.1 Rekvisit 1

Som vi har sett i föregående stycke föreligger det i HK en förpliktelse att tillse att utländska fartyg kan genomföra oskadlig genomfart på territorialhavet. Utgångspunkten är att kuststaten har en skyldighet att inte hindra genomfart som är oskadlig. Det ålägger också staten att informera och upplysa fartyg om förhållanden av betydelse, till exempel varna vid faror etcetera. I enlighet med statsansvarsreglerna är det endast mellan stater som förpliktelser kan föreligga. Genom att både Sverige och Storbritannien är part till HK existerar det en internationellt bindande förpliktelse mellan två specifika stater. Storbritannien har en rätt att genomföra oskadlig genomfart och Sverige har en skyldighet att inte hindra detta.

8.1.2.2 Rekvisit 2

Frågan är nu om Sverige har handlat eller underlåtit att handla på ett sätt som har gett upphov till att Storbritanniens rätt till oskadlig genomfart kränkts. En diskussion huruvida det i enlighet med internationell rätt föreligger en skyldighet för kuststaten att inte bara informera om eventuella hinder utan att också undanröja dessa är på sin plats. Om utgångspunkten är att den enda plikt som förelåg för Sverige i förevarande fall är informationsskyldigheten skulle detta innebära att Sverige endast behövde informera det brittiska fartyget om att Greenpeace möjligen tänkte

genomföra en aktion (det fanns tidigt tecken på missnöje från Greenpeaces sida och det var inte orimligt att anta att transporten skulle leda till en aktion från organisationens sida). Det finns inget klart lagstöd i HK för att kuststaten har en skyldighet att undanröja eventuella hinder som hindrar eller försvårar den oskadliga genomfarten. Fartyget har emellertid en skyldighet att tillse att dess navigering vid oskadlig genomfart är oavbruten och skyndsam. Enligt min mening borde dessa kriterier kunna tolkas som att kuststaten har en skyldighet att tillse att fartyget kan navigera på samma sätt. I en situation som den som är för handen vill jag således hävda att det inte är tillräckligt att staten informerar om Greenpeaceaktionen. Ansvar att tillse att den oskadliga genomfarten inte hindras borde rimligtvis sträcka sig till att också undanröja hindret. Saken har såvitt jag vet aldrig prövats av domstol. Det närmaste vi kommer i praxis är *Corfu Channel case* i vilket Albanien ansågs skyldiga att informera Storbritannien om att det låg minor i kanalen. Domstolen sa emellertid ingenting om att Albanien hade en skyldighet att undanröja minorna. Det är naturligtvis skillnad på hinder och hinder. Ett minfält kan knappast jämföras med aktivister i vattnet eller aktivister som olagligt tränger sig ombord på ett fartyg. Att avhjälpa hindret i förevarande fall var relativt enkelt medan det hade varit betydligt svårare för Albanien att röja minfältet. Vidare kan det också finnas andra överväganden som gör att det är svårt att hävda en generell skyldighet att undanröja hindret. Kanske måste en bedömning göras från fall till fall. En bedömning i detta fall borde dock rimligen leda till att Sverige hade en skyldighet att undanröja hindret. Det är ett ologiskt resonemang att svenska myndigheter först ska samtycka till en transport, som dessutom sker i överensstämmelse med HK och svensk lagstiftning, för att sedan inte undanröja hindret som fördröjer och avbryter den.

Sverige valde att agera och ingripa mot aktivisterna genom polis och kustbevakning. Båda dessa myndigheter är att betrakta som svenska organ och deras agerande är således i enlighet med artikel 4 *the Draft Articles* hänförligt till staten Sverige. Kustbevakningen och polis agerade i första aktionen utifrån uppfattningen att det rörde sig om sjöräddning. I den andra aktionen greps tre personer och fördes i land antagligen misstänkta för olaga intrång. Aktivisterna släpptes emellertid. Det är rimligt att tro att agerandet från svensk sida föranledes av att misstanke om brott mot svensk lagstiftning förelåg. Det är mindre troligt att tro att det skedde för att aktivisterna hindrade fartyget från att nyttja sin rätt till oskadlig genomfart. Antagligen spelar det ingen roll av vilken anledning man valt att agera, resultatet blir hur som att Sverige har undanröjt hindret. Sverige har uppenbarligen agerat i ärendet. Handlandet från myndigheternas sida har inte kränkt Storbritanniens rätt till oskadlig genomfart. Vid en första anblick verkar det också långsökt att hävda att Sverige underlåtit att handla. Problemet med en sådan argumentation uppkommer emellertid när man tittar närmare på de faktiska omständigheterna. Det är svårt att komma ifrån att även om Sverige undanröjt hindret så har *Atlantic Ospreys* navigering rent faktiskt fördröjts och avbrutits. Detta innebär att oavsett hur snabbt och effektivt polis och kustbevakning arbetat så har kriterierna i HK om att oskadlig genomfart ska vara skyndsam och oavbruten kränkts. Tidsaspekten

synes vara av väsentlig betydelse. Om svenska myndigheter hade lyckats undanröja hindret, det vill säga hindra aktivisterna från att ta sig ombord på fartyget, före det så att säga skedde så hade *Atlantic Ospreys* navigering aldrig fördröjts eller avbrutits. Sverige hade under sådana omständigheter inte underlåtit att handla.

8.1.2.3 Rekvisit 3

Rekvisit 3 innebär att förlust eller skada ska ha uppkommit för den skadade staten. I förevarande fall har Sveriges underlåtenhet inte orsakat någon förlust för Storbritannien eftersom ingenting har försvunnit eller minskat i värde. Däremot har skada i form hindrande och fördröjande av transporten uppkommit. Enligt artikel 31 *the Draft Articles* omfattar gottgörelse både ideell och ekonomisk skada. En analogitolkning skulle följaktligen innebära att skada i *the Draft Articles* mening ska tolkas både som ideell och ekonomisk skada. Det är oklart vilken ekonomisk skada som flaggstaten har lidit i det aktuella fallet. En liknande situation som den som nu är för handen förelåg emellertid i mål B3522-02, Göta hovrätt (2002). I fallet tog domstolen hänsyn till att fartyget hade hindrats från att användas på mer än tre dygn och att rederiets kostnader hade blivit omfattande. Det måste således stå klart att Sveriges underlåtenhet har orsakat Storbritannien skada.

8.2 Vilka eventuella konsekvenser för Sveriges del uppstår om Greenpeaces aktioner medför att HK:s regler kränks?

Som konstaterats ovan har Sverige gjort sig skyldig till en kränkning av principen om oskadlig genomfart. Vi ska nu titta närmare vilka konsekvenser detta får.

Artikel 42 *the Draft Articles* stadgar att en skadad stat har rätt att åberopa statsansvar individuellt mot en annan stat om båda är part till en unilateral traktat. Detta innebär att Storbritannien i egenskap av flaggstat kan åberopa statsansvar mot Sverige. Detta överensstämmer även med *the Draft Articles 2006* som stadgar att flaggstaten i enlighet med HK är det subjekt som kan åberopa statsansvar. För att detta ska vara möjligt krävs emellertid enligt artikel 44 *the Draft Articles* att rederiet uttömt samtliga svenska rättsmedel. Jag har inga uppgifter som tyder på att rederiet valt att väcka talan vilket innebär att Storbritannien är förhindrad från att påkalla statsansvar.

Om situationen hade varit sådan att Storbritannien hade haft möjlighet att göra statsansvar gällande, vad hade utgången av detta då blivit? Först och främst hade det varit nödvändigt att undersöka om Sverige hade kunnat åberopa någon ansvarsfrihetsgrund för sitt agerande. *The Draft Articles* erkänner samtycke, självförsvar, kontraåtgärder, *force majeure*, nöd samt

nödvändighet som ansvarsfrihetsgrunder. Vid en snabb anblick på förhållandena i fallet kan det konstateras att Sverige inte hade kunnat stödja sin underlåtenhet att agera på någon ansvarsfrihetsgrund. I åtanke bör än en gång hållas att Sverige samtyckt till transporten och således vistelsen på svenskt territorialhav. Eftersom kravet i allra högsta grad fortfarande hade varit levande är det nödvändigt att undersöka vad Storbritannien hade kunnat kräva av Sverige. Storbritannien hade i första hand kunnat åberopa upphörande av kränkningen vilket skulle innebära att Sverige undanröjde hindret och garantera att det inte skulle ske igen. Storbritannien hade också kunnat kräva gottgörelse för kränkningen. Som nämndes tidigare ska gottgörelsen omfatta både ideell och ekonomisk skada. I det här fallet ligger det i sakens natur att restitution inte kan komma ifråga. Storbritannien hade därför kunnat kräva kompensation. Denna skulle bestämmas till marknadsvärdet av vad hindrandet av användningen av fartyget skulle kosta (jmf RH 2002:41). Även gottgörelse i form av upprättelse skulle eventuellt kunna komma ifråga.

8.3 Kan Sverige hålla Greenpeace ansvarig enligt internationella regler?

Även om Sverige, som ovan konstaterades, har kränkt principen om oskadlig genomfart så orsakades kränkningen indirekt av Greenpeaces agerande. Hade inte aktivister hindrat och fördröjt passagen så hade inget folkrättsbrott uppkommit. Frågan som uppstår är därför om Sverige kan hålla Greenpeace ansvarig för kränkningen enligt internationella regler.

Greenpeace är en *non-governmental organisation*. Som framkom i kapitel 7.1 så är sådana organisationers rättsliga ställning inte helt oproblematiserad inom folkrätten. *NGO:s* tenderar endast att erkännas som organ med internationell rättskapacitet i den utsträckningen som stater accepterar det. Sverige tillerkänner, genom diverse nationella lagar och förordningar, rättskapacitet för Greenpeace Sverige. Detta innebär bland annat att organisationen kan figurera i rättsprocesser. Sverige väljer dessutom ofta att rådfråga Greenpeace i egenskap av remissinstans i miljöfrågor¹⁸². Det är ett rimligt antagande att även andra stater i sin nationella lagstiftning tillerkänner Greenpeace rättskapacitet. Även på den internationella arenan tillåts organisationen ofta delta i miljökonferenser. Detta borde betyda att Greenpeace har uppnått en partiell internationell rättskapacitet. Emellertid saknar organisationen möjlighet att processa i viktiga internationella organ såsom till exempel ICJ och deras möjlighet att delta vid internationella konferenser och liknande är beroende av staternas vilja att låta dem delta. Som framgår av kapitel 7.1 tenderar *NGO:s* ha tillerkännas fler rättigheter än skyldigheter. Vid en sammanvägning kan slutsatsen inte bli annan än att

¹⁸² Se till exempel Regeringens proposition 1996/97:172, Hantering av uttjänade varor i ett ekologiskt hållbart samhälle - ett ansvar för alla; Regeringens proposition 2002/03:109, Sjösäkerhet; Regeringens proposition 1997/98:145. Svenska miljömål. Miljöpolitik för ett hållbart Sverige m.fl.

organisationer av detta slag inte fullt ut tillerkänna internationell rättskapacitet. I och med detta kan inte heller Greenpeaces som organisation hållas ansvarig för en kränkning av en internationell rättsregel.

Skulle en *NGO* istället kränka en nationell rättsregel finns det en möjlighet att nå ett annat resultat. Är kränkningen hänförlig till organisationens existens som rättssubjekt och inte till dess verksamhet kan antagligen organisationen åtalas. Jag tänker till exempel på situationer där organisationen kränkt skatterättsliga regler eller liknande. Organisationen kan emellertid som huvudregel inte åtalas för handlingar som är hänförliga till dess verksamhet. Greenpeaces verksamhet bygger på tanken om civil olydnad där varje individ är ansvarig för sina handlingar. Svensk lagstiftning är formulerad på ett sätt som gör att Greenpeace inte kan åtalas för handlingar som dess medlemmar gör. I ett uppmärksammat fall från Danmark fälldes emellertid Greenpeace som organisation, ansvariga för en aktion mot Lantbrukarnas riksförbund. Även om tillämpning av svenska lagar inte kan nå samma resultat öppnar fallet upp för en ansvarsdiskussion.

Huvudregeln är emellertid fortfarande att individen hålls ansvariga vid kränkningar av nationella rättsregler. Detta innebär i förevarande fall att varje individ som hindrade *Atlantic Ospreys* navigering genom att lägga sig i vägen eller borda fartyget kan hållas ansvarig för kränkningar mot svensk lagstiftning. Som vi tidigare kom fram till så innebar Greenpeaces agerande i den svenska skärgården endast att en nationell rättsregel kränktes. Ingen kränkning av en internationell rättsregel skedde. I den andra delaktionen kränktes emellertid både nationella och internationella rättsregler. Således borde bedömningen bli att aktivisterna gjort sig skyldig till ett internationellt brott. Som vi vid det här laget vet tillerkänns inom folkrätten endast stater full rättskapacitet. *NGO:s* har med tiden uppnått partiell rättskapacitet. Som vi bland annat såg i kapitel 6.2 så saknar individer rättskapacitet på den internationella arenan. Undantaget är vissa brott mot mänskliga rättigheter mot vilka det är möjligt att utkräva individuellt ansvar. Någon generell möjlighet finns emellertid inte att utkräva ansvar av individer. Slutsatsen måste således bli att Sverige endast har en möjlighet att straffa aktivisterna för kränkningar mot svensk lagstiftning men inte mot internationella förpliktelser. Sverige kan således inte hålla vare sig Greenpeace eller individerna ansvariga för bordningen av *Atlantic Osprey*.

8.4 Avslutande kommentarer

Som ovan konstaterades innebar Greenpeaces agerande utanför Bornholm att Sverige gentemot Storbritannien kränkte *Atlantic Ospreys* rätt att oskadligt passera det svenska territorialhavet. Storbritannien hade således en rätt att påkalla svenskt statsansvar under förutsättning att rederiet först hade krävt ersättning i svensk domstol och uttömt samtliga instanser. Det finns inga uppgifter som tyder på att rederiet valt att väcka åtal mot svenska staten. Detta är på intet sätt överraskande. Rederiet hade förmodligen haft

större möjlighet att nå önskat resultat om man valt att väcka talan mot aktivisterna som utförde aktionen.

De generella slutsatserna som kan dras av denna studie är att stater har en långtgående skyldighet att tillse fartygs oskadliga genomfart. Det är inte tillräckligt att myndigheter arbetar snabbt och effektivt för att undanröja hindret som uppkommit om hindret de facto tvingar fartyget att sänka hastigheten eller avbryta sin passage. Det är därför av avgörande betydelse att hindret inte alls finns där i det ögonblick som fartyget passerar. Sådan är teorin. I praktiken är det emellertid rimligt att tro att teorin får liten betydelse. Det är långsökt att tro att en stat skulle välja att påkalla statsansvar för en kränkning av denna grad. För det första är det en väldigt lång väg att vandra för att skadeståndskravet ska nå den kränkta staten. Ågarna till objektet måste först passera det nationella domstolssystemet vilket, om man har otur, kan ta flera år. För det andra måste staten välja att ta över kravet vilket säkert inte är en självklarhet. Politik och diplomati har lite med juridik att göra och att gå till domstol kan mycket väl skada både politiska och diplomatiska relationer. För det tredje bör man även ta med i beräkningen kännedomen om Greenpeaces arbetsmetoder. Aktioner som innebär civil olydnad är något av Greenpeaces signum och en aktion av sådant slag kan inte anses oväntat i en situation i vilken man hanterar miljöfarligt material. Aktionerna kan drabba samtliga stater som inte lever upp till den måttstock som Greenpeace och andra *NGOs* valt att sätta upp i sin kamp för miljön. Därför är en aktion som kan leda till förseningar med mera kanske något som individer och stater bör ta med i beräkningen när man hanterar känsliga frågor. Gör man det finns det ingen anledning att därefter gå till domstol. Slutligen bör man också ställa sig frågan vad man rent faktiskt kan förvänta sig av myndigheterna. I flera fall kan det vara omöjligt för till exempel polis att agera före aktivisterna konkret begått en brottslig handling. Således är man kanske i praktiken nödgat att vänta vilket kan innebära att en sådan situation som den i förevarande fall kan uppstå.

Avslutningsvis vill jag också säga några ord om *non-governmental organisations* och diskussionen om dess rättigheter och skyldigheter på den internationella arenan. En del av dessa organisationer synes ha en stor möjlighet att påverka internationella viktiga frågor. Anmärkningsvärt är emellertid att de synes ha få skyldigheter. Det är naturligtvis glädjande att en del organisationer självmant tagit initiativ till så kallade uppförandekoder (*codes of conduct*). Trots detta anser jag att det i framtiden är på plats med en övergripande diskussion om *NGO:s* status. Organisationer som utför mycket gott och prisas av regeringar ska naturligtvis ha rättigheter. Men det ska också vara möjligt att ställa dem till svars när de missköter sitt uppdrag. Ett första steg är att fastställa vilket uppdraget är.

Bilaga A

UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA

PART II

TERRITORIAL SEA AND CONTIGUOUS ZONE

SECTION 1. GENERAL PROVISIONS

Article 2

*Legal status of the territorial sea, of the air space
over the territorial sea and of its bed and subsoil*

1. The sovereignty of a coastal State extends, beyond its land territory and internal waters and, in the case of an archipelagic State, its archipelagic waters, to an adjacent belt of sea, described as the territorial sea.
2. This sovereignty extends to the air space over the territorial sea as well as to its bed and subsoil.
3. The sovereignty over the territorial sea is exercised subject to this Convention and to other rules of international law.

SECTION 2. LIMITS OF THE TERRITORIAL SEA

Article 3

Breadth of the territorial sea

Every State has the right to establish the breadth of its territorial sea up to a limit not exceeding 12 nautical miles, measured from baselines determined in accordance with this Convention.

Article 4

Outer limit of the territorial sea

The outer limit of the territorial sea is the line every point of which is at a distance from the nearest point of the baseline equal to the breadth of the territorial sea.

Article 5

Normal baseline

Except where otherwise provided in this Convention, the normal baseline for measuring the breadth of the territorial sea is the low-water line along the coast as marked on large-scale charts officially recognized by the coastal State.

Article 6

Reefs

In the case of islands situated on atolls or of islands having fringing reefs, the baseline for measuring the breadth of the territorial sea is the seaward low-water line of the reef, as shown by the appropriate symbol on charts officially recognized by the coastal State.

Article 7

Straight baselines

1. In localities where the coastline is deeply indented and cut into, or if there is a fringe of islands along the coast in its immediate vicinity, the method of straight baselines joining appropriate points may be employed in drawing the baseline from which the breadth of the territorial sea is measured.
2. Where because of the presence of a delta and other natural conditions the coastline is highly unstable, the appropriate points may be selected along the furthest seaward extent of the low-water line and, notwithstanding subsequent regression of the low-water line, the straight baselines shall remain effective until changed by the coastal State in accordance with this Convention.

3. The drawing of straight baselines must not depart to any appreciable extent from the general direction of the coast, and the sea areas lying within the lines must be sufficiently closely linked to the land domain to be subject to the regime of internal waters.

4. Straight baselines shall not be drawn to and from low-tide elevations, unless lighthouses or similar installations which are permanently above sea level have been built on them or except in instances where the drawing of baselines to and from such elevations has received general international recognition.

5. Where the method of straight baselines is applicable under paragraph 1, account may be taken, in determining particular baselines, of economic interests peculiar to the region concerned, the reality and the importance of which are clearly evidenced by long usage.

6. The system of straight baselines may not be applied by a State in such a manner as to cut off the territorial sea of another State from the high seas or an exclusive economic zone.

Article 8

Internal waters

1. Except as provided in Part IV, waters on the landward side of the baseline of the territorial sea form part of the internal waters of the State.

2. Where the establishment of a straight baseline in accordance with the method set forth in article 7 has the effect of enclosing as internal waters areas which had not previously been considered as such, a right of innocent passage as provided in this Convention shall exist in those waters.

Article 9

Mouths of rivers

If a river flows directly into the sea, the baseline shall be a straight line across the mouth of the river between points on the low-water line of its banks.

Article 10

Bays

1. This article relates only to bays the coasts of which belong to a single State.
2. For the purposes of this Convention, a bay is a well-marked indentation whose penetration is in such proportion to the width of its mouth as to contain land-locked waters and constitute more than a mere curvature of the coast. An indentation shall not, however, be regarded as a bay unless its area is as large as, or larger than, that of the semi-circle whose diameter is a line drawn across the mouth of that indentation.
3. For the purpose of measurement, the area of an indentation is that lying between the low-water mark around the shore of the indentation and a line joining the low-water mark of its natural entrance points. Where, because of the presence of islands, an indentation has more than one mouth, the semi-circle shall be drawn on a line as long as the sum total of the lengths of the lines across the different mouths. Islands within an indentation shall be included as if they were part of the water area of the indentation.
4. If the distance between the low-water marks of the natural entrance points of a bay does not exceed 24 nautical miles, a closing line may be drawn between these two low-water marks, and the waters enclosed thereby shall be considered as internal waters.
5. Where the distance between the low-water marks of the natural entrance points of a bay exceeds 24 nautical miles, a straight baseline of 24 nautical miles shall be drawn within the bay in such a manner as to enclose the maximum area of water that is possible with a line of that length.
6. The foregoing provisions do not apply to so-called "historic" bays, or in any case where the system of straight baselines provided for in article 7 is applied.

Article 11

Ports

For the purpose of delimiting the territorial sea, the outermost permanent harbour works which form an integral part of the harbour system are regarded as forming part of the coast. Off-shore installations and artificial islands shall not be considered as permanent harbour works.

Article 12

Roadsteads

Roadsteads which are normally used for the loading, unloading and anchoring of ships, and which would otherwise be situated wholly or partly outside the outer limit of the territorial sea, are included in the territorial sea.

Article 13

Low-tide elevations

1. A low-tide elevation is a naturally formed area of land which is surrounded by and above water at low tide but submerged at high tide. Where a low-tide elevation is situated wholly or partly at a distance not exceeding the breadth of the territorial sea from the mainland or an island, the low-water line on that elevation may be used as the baseline for measuring the breadth of the territorial sea.
2. Where a low-tide elevation is wholly situated at a distance exceeding the breadth of the territorial sea from the mainland or an island, it has no territorial sea of its own.

Article 14

Combination of methods for determining baselines

The coastal State may determine baselines in turn by any of the methods provided for in the foregoing articles to suit different conditions.

Article 15

Delimitation of the territorial sea between States

with opposite or adjacent coasts

Where the coasts of two States are opposite or adjacent to each other, neither of the two States is entitled, failing agreement between them to the contrary, to extend its territorial sea beyond the median line every point of which is equidistant from the nearest points on the baselines from which the breadth of the territorial seas of each of the two States is measured. The above provision does not apply, however, where it is necessary by reason of historic title or other special circumstances to delimit the territorial seas of the two States in a way which is at variance therewith.

Article16

Charts and lists of geographical coordinates

1. The baselines for measuring the breadth of the territorial sea determined in accordance with articles 7, 9 and 10, or the limits derived therefrom, and the lines of delimitation drawn in accordance with articles 12 and 15 shall be shown on charts of a scale or scales adequate for ascertaining their position. Alternatively, a list of geographical coordinates of points, specifying the geodetic datum, may be substituted.
2. The coastal State shall give due publicity to such charts or lists of geographical coordinates and shall deposit a copy of each such chart or list with the Secretary-General of the United Nations.

SECTION 3. INNOCENT PASSAGE IN THE TERRITORIAL SEA

SUBSECTION A. RULES APPLICABLE TO ALL SHIPS

Article17

Right of innocent passage

Subject to this Convention, ships of all States, whether coastal or land-locked, enjoy the right of innocent passage through the territorial sea.

Article18

Meaning of passage

1. Passage means navigation through the territorial sea for the purpose of:
 - (a) traversing that sea without entering internal waters or calling at a roadstead or port facility outside internal waters; or
 - (b) proceeding to or from internal waters or a call at such roadstead or port facility.
2. Passage shall be continuous and expeditious. However, passage includes stopping and anchoring, but only in so far as the same are incidental to ordinary navigation or are rendered necessary by *force majeure* or distress

or for the purpose of rendering assistance to persons, ships or aircraft in danger or distress.

Article 19

Meaning of innocent passage

1. Passage is innocent so long as it is not prejudicial to the peace, good order or security of the coastal State. Such passage shall take place in conformity with this Convention and with other rules of international law.

2. Passage of a foreign ship shall be considered to be prejudicial to the peace, good order or security of the coastal State if in the territorial sea it engages in any of the following activities:

(a) any threat or use of force against the sovereignty, territorial integrity or political independence of the coastal State, or in any other manner in violation of the principles of international law embodied in the Charter of the United Nations;

(b) any exercise or practice with weapons of any kind;

(c) any act aimed at collecting information to the prejudice of the defence or security of the coastal State;

(d) any act of propaganda aimed at affecting the defence or security of the coastal State;

(e) the launching, landing or taking on board of any aircraft;

(f) the launching, landing or taking on board of any military device;

(g) the loading or unloading of any commodity, currency or person contrary to the customs, fiscal, immigration or sanitary laws and regulations of the coastal State;

(h) any act of wilful and serious pollution contrary to this Convention;

(i) any fishing activities;

- (j) the carrying out of research or survey activities;
- (k) any act aimed at interfering with any systems of communication or any other facilities or installations of the coastal State;
- (l) any other activity not having a direct bearing on passage.

Article 20

Submarines and other underwater vehicles

In the territorial sea, submarines and other underwater vehicles are required to navigate on the surface and to show their flag.

Article 21

Laws and regulations of the coastal State relating to innocent passage

1. The coastal State may adopt laws and regulations, in conformity with the provisions of this Convention and other rules of international law, relating to innocent passage through the territorial sea, in respect of all or any of the following:

- (a) the safety of navigation and the regulation of maritime traffic;
- (b) the protection of navigational aids and facilities and other facilities or installations;
- (c) the protection of cables and pipelines;
- (d) the conservation of the living resources of the sea;
- (e) the prevention of infringement of the fisheries laws and regulations of the coastal State;
- (f) the preservation of the environment of the coastal State and the prevention, reduction and control of pollution thereof;
- (g) marine scientific research and hydrographic surveys;

(h) the prevention of infringement of the customs, fiscal, immigration or sanitary laws and regulations of the coastal State.

2. Such laws and regulations shall not apply to the design, construction, manning or equipment of foreign ships unless they are giving effect to generally accepted international rules or standards.

3. The coastal State shall give due publicity to all such laws and regulations.

4. Foreign ships exercising the right of innocent passage through the territorial sea shall comply with all such laws and regulations and all generally accepted international regulations relating to the prevention of collisions at sea.

Article 22

Sea lanes and traffic separation schemes in the territorial sea

1. The coastal State may, where necessary having regard to the safety of navigation, require foreign ships exercising the right of innocent passage through its territorial sea to use such sea lanes and traffic separation schemes as it may designate or prescribe for the regulation of the passage of ships.

2. In particular, tankers, nuclear-powered ships and ships carrying nuclear or other inherently dangerous or noxious substances or materials may be required to confine their passage to such sea lanes.

3. In the designation of sea lanes and the prescription of traffic separation schemes under this article, the coastal State shall take into account:

(a) the recommendations of the competent international organization;

(b) any channels customarily used for international navigation;

(c) the special characteristics of particular ships and channels; and

(d) the density of traffic.

4. The coastal State shall clearly indicate such sea lanes and traffic separation schemes on charts to which due publicity shall be given.

Article23

Foreign nuclear-powered ships and ships carrying nuclear or other inherently dangerous or noxious substances

Foreign nuclear-powered ships and ships carrying nuclear or other inherently dangerous or noxious substances shall, when exercising the right of innocent passage through the territorial sea, carry documents and observe special precautionary measures established for such ships by international agreements.

Article24

Duties of the coastal State

1. The coastal State shall not hamper the innocent passage of foreign ships through the territorial sea except in accordance with this Convention. In particular, in the application of this Convention or of any laws or regulations adopted in conformity with this Convention, the coastal State shall not:

(a) impose requirements on foreign ships which have the practical effect of denying or impairing the right of innocent passage; or

(b) discriminate in form or in fact against the ships of any State or against ships carrying cargoes to, from or on behalf of any State.

2. The coastal State shall give appropriate publicity to any danger to navigation, of which it has knowledge, within its territorial sea.

Article25

Rights of protection of the coastal State

1. The coastal State may take the necessary steps in its territorial sea to prevent passage which is not innocent.

2. In the case of ships proceeding to internal waters or a call at a port facility outside internal waters, the coastal State also has the right to take the necessary steps to prevent any breach of the conditions to which admission of those ships to internal waters or such a call is subject.

3. The coastal State may, without discrimination in form or in fact among foreign ships, suspend temporarily in specified areas of its territorial sea the innocent passage of foreign ships if such suspension is essential for the protection of its security, including weapons exercises. Such suspension shall take effect only after having been duly published.

Article 26

Charges which may be levied upon foreign ships

1. No charge may be levied upon foreign ships by reason only of their passage through the territorial sea.
2. Charges may be levied upon a foreign ship passing through the territorial sea as payment only for specific services rendered to the ship. These charges shall be levied without discrimination.

**SUBSECTION B. RULES APPLICABLE TO
MERCHANT SHIPS AND GOVERNMENT SHIPS
OPERATED FOR COMMERCIAL PURPOSES**

Article 27

Criminal jurisdiction on board a foreign ship

1. The criminal jurisdiction of the coastal State should not be exercised on board a foreign ship passing through the territorial sea to arrest any person or to conduct any investigation in connection with any crime committed on board the ship during its passage, save only in the following cases:
 - (a) if the consequences of the crime extend to the coastal State;
 - (b) if the crime is of a kind to disturb the peace of the country or the good order of the territorial sea;
 - (c) if the assistance of the local authorities has been requested by the master of the ship or by a diplomatic agent or consular officer of the flag State; or

(d) if such measures are necessary for the suppression of illicit traffic in narcotic drugs or psychotropic substances.

2. The above provisions do not affect the right of the coastal State to take any steps authorized by its laws for the purpose of an arrest or investigation on board a foreign ship passing through the territorial sea after leaving internal waters.

3. In the cases provided for in paragraphs 1 and 2, the coastal State shall, if the master so requests, notify a diplomatic agent or consular officer of the flag State before taking any steps, and shall facilitate contact between such agent or officer and the ship's crew. In cases of emergency this notification may be communicated while the measures are being taken.

4. In considering whether or in what manner an arrest should be made, the local authorities shall have due regard to the interests of navigation.

5. Except as provided in Part XII or with respect to violations of laws and regulations adopted in accordance with Part V, the coastal State may not take any steps on board a foreign ship passing through the territorial sea to arrest any person or to conduct any investigation in connection with any crime committed before the ship entered the territorial sea, if the ship, proceeding from a foreign port, is only passing through the territorial sea without entering internal waters.

Article 28

Civil jurisdiction in relation to foreign ships

1. The coastal State should not stop or divert a foreign ship passing through the territorial sea for the purpose of exercising civil jurisdiction in relation to a person on board the ship.

2. The coastal State may not levy execution against or arrest the ship for the purpose of any civil proceedings, save only in respect of obligations or liabilities assumed or incurred by the ship itself in the course or for the purpose of its voyage through the waters of the coastal State.

3. Paragraph 2 is without prejudice to the right of the coastal State, in accordance with its laws, to levy execution against or to arrest, for the purpose of any civil proceedings, a foreign ship lying in the territorial sea, or passing through the territorial sea after leaving internal waters.

SUBSECTION C. RULES APPLICABLE TO

**WARSHIPS AND OTHER GOVERNMENT SHIPS
OPERATED FOR NON-COMMERCIAL PURPOSES**

Article 29

Definition of warships

For the purposes of this Convention, "warship" means a ship belonging to the armed forces of a State bearing the external marks distinguishing such ships of its nationality, under the command of an officer duly commissioned by the government of the State and whose name appears in the appropriate service list or its equivalent, and manned by a crew which is under regular armed forces discipline.

Article 30

*Non-compliance by warships with the laws and regulations
of the coastal State*

If any warship does not comply with the laws and regulations of the coastal State concerning passage through the territorial sea and disregards any request for compliance therewith which is made to it, the coastal State may require it to leave the territorial sea immediately.

Article 31

*Responsibility of the flag State for damage caused by a warship
or other government ship operated for non-commercial purposes*

The flag State shall bear international responsibility for any loss or damage to the coastal State resulting from the non-compliance by a warship or other government ship operated for non-commercial purposes with the laws and regulations of the coastal State concerning passage through the territorial sea or with the provisions of this Convention or other rules of international law.

Article 32

Immunities of warships and other government ships

operated for non-commercial purposes

With such exceptions as are contained in subsection A and in articles 30 and 31, nothing in this Convention affects the immunities of warships and other government ships operated for non-commercial purposes.

SECTION 4. CONTIGUOUS ZONE

Article 33

Contiguous zone

1. In a zone contiguous to its territorial sea, described as the contiguous zone, the coastal State may exercise the control necessary to:
 - (a) prevent infringement of its customs, fiscal, immigration or sanitary laws and regulations within its territory or territorial sea;
 - (b) punish infringement of the above laws and regulations committed within its territory or territorial sea.
2. The contiguous zone may not extend beyond 24 nautical miles from the baselines from which the breadth of the territorial sea is measured.

Bilaga B

Relevanta delar ur

Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts

PART ONE THE INTERNATIONALLY WRONGFUL ACT OF A STATE

CHAPTER I GENERAL PRINCIPLES

Article 1

Responsibility of a State for its internationally wrongful acts

Every internationally wrongful act of a State entails the international responsibility of that State.

Article 2

Elements of an internationally wrongful act of a State

There is an internationally wrongful act of a State when conduct consisting of an action or omission:

- (a) Is attributable to the State under international law; and
- (b) Constitutes a breach of an international obligation of the State.

Article 3

Characterization of an act of a State as internationally wrongful

The characterization of an act of a State as internationally wrongful is governed by international law. Such characterization is not affected by the characterization of the same act as lawful by internal law.

CHAPTER II ATTRIBUTION OF CONDUCT TO A STATE

Article 4

Conduct of organs of a State

1. The conduct of any State organ shall be considered an act of that State under international law, whether the organ exercises legislative, executive, judicial or any other functions, whatever position it holds in the organization of the State, and whatever its character as an organ of the central Government or of a territorial unit of the State.
2. An organ includes any person or entity which has that status in accordance with the internal law of the State.

Article 5

Conduct of persons or entities exercising elements of governmental authority

The conduct of a person or entity which is not an organ of the State under article 4 but which is empowered by the law of that State to exercise elements of the governmental authority shall be considered an act of the State under international law, provided the person or entity is acting in that capacity in the particular instance.

Article 6

Conduct of organs placed at the disposal of a State by another State

The conduct of an organ placed at the disposal of a State by another State shall be considered an act of the former State under international law if the organ is acting in the exercise of elements of the governmental authority of the State at whose disposal it is placed.

Article 7

Excess of authority or contravention of instructions

The conduct of an organ of a State or of a person or entity empowered to exercise elements of the governmental authority shall be considered an act of the State under international law if the organ, person or entity acts in that capacity, even if it exceeds its authority or contravenes instructions.

Article 8

Conduct directed or controlled by a State

The conduct of a person or group of persons shall be considered an act of a State under international law if the person or group of persons is in fact acting on the instructions of, or under the direction or control of, that State in carrying out the conduct.

Article 9

Conduct carried out in the absence or default of the official authorities

The conduct of a person or group of persons shall be considered an act of a State under international law if the person or group of persons is in fact exercising elements of the governmental authority in the absence or default of the official authorities and in circumstances such as to call for the exercise of those elements of authority.

Article 10

Conduct of an insurrectional or other movement

1. The conduct of an insurrectional movement which becomes the new Government of a State shall be considered an act of that State under international law.
2. The conduct of a movement, insurrectional or other, which succeeds in establishing a new State in part of the territory of a pre-existing State or in a territory under its administration shall be considered an act of the new State under international law.
3. This article is without prejudice to the attribution to a State of any conduct, however related to that of the movement concerned, which is to be considered an act of that State by virtue of articles 4 to 9.

Article 11

Conduct acknowledged and adopted by a State as its own

Conduct which is not attributable to a State under the preceding articles shall nevertheless be considered an act of that State under international law if and to the extent that the State acknowledges and adopts the conduct in question as its own.

CHAPTER III BREACH OF AN INTERNATIONAL OBLIGATION

Article 12

Existence of a breach of an international obligation

There is a breach of an international obligation by a State when an act of that State is not in conformity with what is required of it by that obligation, regardless of its origin or character.

Article 13

International obligation in force for a State

An act of a State does not constitute a breach of an international obligation unless the State is bound by the obligation in question at the time the act occurs.

Article 14

Extension in time of the breach of an international obligation

1. The breach of an international obligation by an act of a State not having a continuing character occurs at the moment when the act is performed, even if its effects continue.
2. The breach of an international obligation by an act of a State having a continuing character extends over the entire period during which the act continues and remains not in conformity with the international obligation.
3. The breach of an international obligation requiring a State to prevent a given event occurs when the event occurs and extends over the entire period during which the event continues and remains not in conformity with that obligation.

Article 15

Breach consisting of a composite act

1. The breach of an international obligation by a State through a series of actions or omissions defined in aggregate as wrongful occurs when the action or omission occurs which, taken with the other actions or omissions, is sufficient to constitute the wrongful act.
2. In such a case, the breach extends over the entire period starting with the first of the actions or omissions of the series and lasts for as long as these actions or omissions are repeated and remain not in conformity with the international obligation.

.....
CHAPTER V CIRCUMSTANCES PRECLUDING WRONGFULNESS

Article 20

Consent

Valid consent by a State to the commission of a given act by another State precludes the wrongfulness of that act in relation to the former State to the extent that the act remains within the limits of that consent.

Article 21
Self-defence

The wrongfulness of an act of a State is precluded if the act constitutes a lawful measure of self-defence taken in conformity with the Charter of the United Nations.

Article 22
Countermeasures in respect of an internationally wrongful act

The wrongfulness of an act of a State not in conformity with an international obligation towards another State is precluded if and to the extent that the act constitutes a countermeasure taken against the latter State in accordance with chapter II of part three.

Article 23
Force majeure

1. The wrongfulness of an act of a State not in conformity with an international obligation of that State is precluded if the act is due to force majeure, that is the occurrence of an irresistible force or of an unforeseen event, beyond the control of the State, making it materially impossible in the circumstances to perform the obligation.

2. Paragraph 1 does not apply if:

(a) The situation of force majeure is due, either alone or in combination with other factors, to the conduct of the State invoking it; or

(b) The State has assumed the risk of that situation occurring.

Article 24
Distress

1. The wrongfulness of an act of a State not in conformity with an international obligation of that State is precluded if the author of the act in question has no other reasonable way, in a situation of distress, of saving the author's life or the lives of other persons entrusted to the author's care.

2. Paragraph 1 does not apply if:

(a) The situation of distress is due, either alone or in combination with other factors, to the conduct of the State invoking it; or

(b) The act in question is likely to create a comparable or greater peril.

Article 25
Necessity

1. Necessity may not be invoked by a State as a ground for precluding the wrongfulness of an act not in conformity with an international obligation of that State unless the act:

(a) Is the only way for the State to safeguard an essential interest against a grave and imminent peril; and

(b) Does not seriously impair an essential interest of the State or States towards which the obligation exists, or of the international community as a whole.

2. In any case, necessity may not be invoked by a State as a ground for precluding wrongfulness if:

(a) The international obligation in question excludes the possibility of invoking necessity; or

(b) The State has contributed to the situation of necessity.

Article 26
Compliance with peremptory norms

Nothing in this chapter precludes the wrongfulness of any act of a State which is not in conformity with an obligation arising under a peremptory norm of general international law.

Article 27
Consequences of invoking a circumstance precluding wrongfulness

The invocation of a circumstance precluding wrongfulness in accordance with this chapter is without prejudice to:

(a) Compliance with the obligation in question, if and to the extent that the circumstance precluding wrongfulness no longer exists;

(b) The question of compensation for any material loss caused by the act in question.

CHAPTER I GENERAL PRINCIPLES

Article 28

Legal consequences of an internationally wrongful act

The international responsibility of a State which is entailed by an internationally wrongful act in accordance with the provisions of part one involves legal consequences as set out in this part.

Article 29

Continued duty of performance

The legal consequences of an internationally wrongful act under this part do not affect the continued duty of the responsible State to perform the obligation breached.

Article 30

Cessation and non-repetition

The State responsible for the internationally wrongful act is under an obligation:

- (a) To cease that act, if it is continuing;
- (b) To offer appropriate assurances and guarantees of non-repetition, if circumstances so require.

Article 31

Reparation

1. The responsible State is under an obligation to make full reparation for the injury caused by the internationally wrongful act.
2. Injury includes any damage, whether material or moral, caused by the internationally wrongful act of a State.

Article 32

Irrelevance of internal law

The responsible State may not rely on the provisions of its internal law as justification for failure to comply with its obligations under this part.

Article 33

Scope of international obligations set out in this part

1. The obligations of the responsible State set out in this part may be owed to another State, to several States, or to the international community as a whole, depending in particular on the character and content of the international obligation and on the circumstances of the breach.
2. This part is without prejudice to any right, arising from the international responsibility of a State, which may accrue directly to any person or entity other than a State.

CHAPTER II REPARATION FOR INJURY

Article 34

Forms of reparation

Full reparation for the injury caused by the internationally wrongful act shall take the form of restitution, compensation and satisfaction, either singly or in combination, in accordance with the provisions of this chapter.

Article 35

Restitution

A State responsible for an internationally wrongful act is under an obligation to make restitution, that is, to re-establish the situation which existed before the wrongful act was committed, provided and to the extent that restitution:

- (a) Is not materially impossible;
- (b) Does not involve a burden out of all proportion to the benefit deriving from restitution instead of compensation.

Article 36

Compensation

1. The State responsible for an internationally wrongful act is under an obligation to compensate for the damage caused thereby, insofar as such damage is not made good by restitution.
2. The compensation shall cover any financially assessable damage including loss of profits insofar as it is established.

Article 37

Satisfaction

1. The State responsible for an internationally wrongful act is under an obligation to give satisfaction for the injury caused by that act insofar as it cannot be made good by restitution or compensation.

2. Satisfaction may consist in an acknowledgement of the breach, an expression of regret, a formal apology or another appropriate modality.
3. Satisfaction shall not be out of proportion to the injury and may not take a form humiliating to the responsible State.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Anand, R.P., *Origin and Development of the law of the Sea: History of International Law Revisited*, (1983), Martinus Nijhoff Publishers: Haag

Bring, Ove & Mahmoudi, Said, *Sverige och folkrätten*, 2:a uppl. (2001), Nordstedts Juridik: Stockholm

Brownlie, Ian, *System of the Law of Nations: State Responsibility (part 1)*, (1983), Oxford University Press: Oxford

Churcill, R.R. & Lowe, A.V., *The Law of the Sea*, 3:e uppl., (1999), Manchester University Press: Manchester

Crawford, James, *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*, (2002), Cambridge University Press: Cambridge

Dixon, Martin, *International Law*, 5:e uppl., (2005), Oxford University Press: Oxford

Eek, Hilding, *Världshavens frihet och fred*, (1971), Bokförlaget Aldus/Bonniers: Stockholm

Freestone, David, Barnes, Richard & Ong, David M, (red.), *The Law of the Sea: Progress and Prospects*, (2006), Oxford University Press: Oxford

Johnson, Bo, *Suveränitet i havet och i luftrummet*, (1972), P.A. Norstedt & Söners Förlag: Stockholm

Lillich, Richard B. (red.), *International Law of State Responsibility for Injuries to Aliens*, (1983), University Press of Virginia: Charlottesville

Lindblom, Anna-Karin, *The Legal Status of Non-Governmental Organisations in International Law*, (2001), Universitetsstryckeriet: Uppsala

Lysén, Göran, *State responsibility and international liability of states for lawful acts*, (1997), Iustus förlag: Uppsala

Malanczuk, Peter, *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7:e uppl., (1997), Routledge: London

Ngantcha, Francis, *The Right of Innocent Passage and the Evolution of the International Law of the Sea*, (1990), Pinter Publishers: London

Shaw, Malcolm N., *International Law*, 5:e uppl., (2003), Cambridge University Press: Cambridge

Trevers, Tullio (red.), *The Law of the Sea. European Union and its Member States*, (1997), Martinus Nijhoff Publishers: Haag

Yang, Haijiang, *Jurisdiction of the Coastal State over Foreign Merchant Ships in Internal Waters and the Territorial Sea*, (2006), Springer: Berlin

Offentligt tryck

Proposition 1995/96:140 Sveriges ratifikation av FN:s havsrättskonvention

Proposition 2002/03:38 Straffansvar för terroristbrott

Artiklar

Ossewaarde, Ringo, Nijhof, André & Heyse, Liesbet, "Dynamics of NGO Legitimacy: How organising betrays Core Missions of INGOs", *Public Administration and Development* 28, (2008), s 43

Internetkällor

Aftonbladet

Kärroman, Jens, "Här dumpas kärnavfall – av regeringen", *Aftonbladet*, www.aftonbladet.se/nyheter/article551572.ab, 2008-05-10

CASIN

Lee, Julian, "NGO Accountability: Rights and Responsibilities Julian Lee, Programme on NGOs and Civil Society CASIN", <http://www.casin.ch/web/pdf/ngoaccountability.pdf>, 2008-05-03

DN

Pedersen, Lars, "Kärnbränslefartyg väntar till havs", *DN*, <http://www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=698578>, 2008-03-29

FN

<http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterXXI/treaty6.asp>, 2008-02-25

Greenpeace

<http://www.greenpeace.org/international/about/our-core-values/fundraising-principles>, 2008-05-03

<http://www.greenpeace.org/international/about/our-core-values/transparency-and-accountabilit>, 2008-05-03

<http://www.greenpeace.org/international/about/history>, 2008-05-03

<http://www.greenpeace.org/international/about/faq/questions-about-greenpeace-in>, 2008-05-03

<http://www.greenpeace.org/international/about/how-is-greenpeace-structured>, 2008-05-03

Pressmeddelande, ”Greenpeace genskjuter Sellafield-transport”,
<http://www.greenpeace.org/sweden/press/pressmeddelanden/greenpeace-genskjuter-sellafie>, 2008-03-29

Pressmeddelande, ”Greenpeace protesterar mot Sellafield-transport från Studsvik – ’Exporten av kärnavfall strider mot svensk lag’”,
<http://www.greenpeace.org/sweden/press/pressmeddelanden/greenpeace-protesterar-mot-sel>, 2008-03-29

Nyhetsartikel, ”SVAFO exporterar kärnavfall till England – hemlighåller uppgifter om att restavfall inte ska tas tillbaka”,
<http://www.greenpeace.org/sweden/nyheter/svenskt-foeretag-exporterar-kaer-2>, 2008-03-29

Statens Strålskyddsinstitut

http://www.ssi.se/transporter/transp_karnbrans.html, 2008-05-10

Stockholms Fria Tidning

Svanebro, Karin, ”Terroristdom mot Greenpeace är ett hot mot demokratin”,
Stockholms Fria Tidning, <http://www.stockholmsfria.nu/artikel/4232>, 2008-04-29

Rättsakter

Internationella rättsakter

Statue of the International Court of Justice, San Fransisco, 26 June 1945, in force 24 oktober 1945

The Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, Geneva, 29 April 1958, in force 10 September 1964

The Convention on the High Seas, 29 April 1958, in force 30 September 1962

The Convention on the Continental Shelf, 29 April 1958, in force 10 June 1964

The Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources, 29 April 1958, in force 20 March 1966

United Nations Convention of the Law of the Sea, Montego Bay, 10 December 1982, in force 16 November 1994

Draft Articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts (2001)

Draft Articles on Diplomatic Protection (2006)

UNGA Resolution 2749/XXV

Rådsförfordningar (EG)

Rådets förordning (EG) nr 3381/94 av den 19 december 1994 om upprättandet av en gemenskapsordning för kontroll och export av varor med dubbla användningsområden, EGT nr L 367, 31.12.1994, s. 1 (Celex 394R3381)

Svenska Förfordningar

Förfordning (1982:569) om lotsning mm.

Förfordning (1982:756) om försvarsmaktens ingripande vid kränkning av Sveriges territorium under fred och neutralitet, mm. (IKFN-förfordningen)

Förfordning (1998:400) om strategiska produkter

Muntliga källor

Peter Samuelsson, Sjöövervakningsavdelningen, Kustbevakningen, mail 2008-04-22

Rättsfallsförteckning

Internationella rättsfall

Anglo-Norwegian Fisheries case, ICJ Rep. 1951

Bosnia Genocide case (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)
26 February 2007, ICJ Rep.

Chorzów Factory case, PCIJ, Series A, No. 17, 1928

Continental Shelf case (Libya v Malta), ICJ Rep. 1995

Corfu Channel case (UK v. Albania), Merits, ICJ Rep. 1949

Gabčíkovo-Nagymaros Project Case (Hungary v. Slovakia), ICJ Rep. 1994

Nicaragua case (Nicaragua v. USA) Merits, ICJ Rep. 1982

Nottebohm case (Lichtenstein v. Guatemala), Merits, ICJ Rep. 1955

Palestinian Wall Advisory Opinion, ICJ Rep. 2004

Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea (The M/V Saiga), 4 December
1997, 37 ILM 360

Short v. the Islamic Republic of Iran, ICJ, Rep. 1987

Tadić (Case IT-94-1-T) (Judgement) (Trial Chamber II)

Tehran Hostages Case, Merits, ICJ Rep. 1980

Fall från HD

NJA 1982 s. 621

Fall från hovrätten

RH 2002:41

Mål B 3522-02, Göta hovrätt (2002)